

**LA RAMBLA
DE FIGUERES**

Per JOSEP M. BERNILS I MACH

L'ENTORN DE LA RIERA

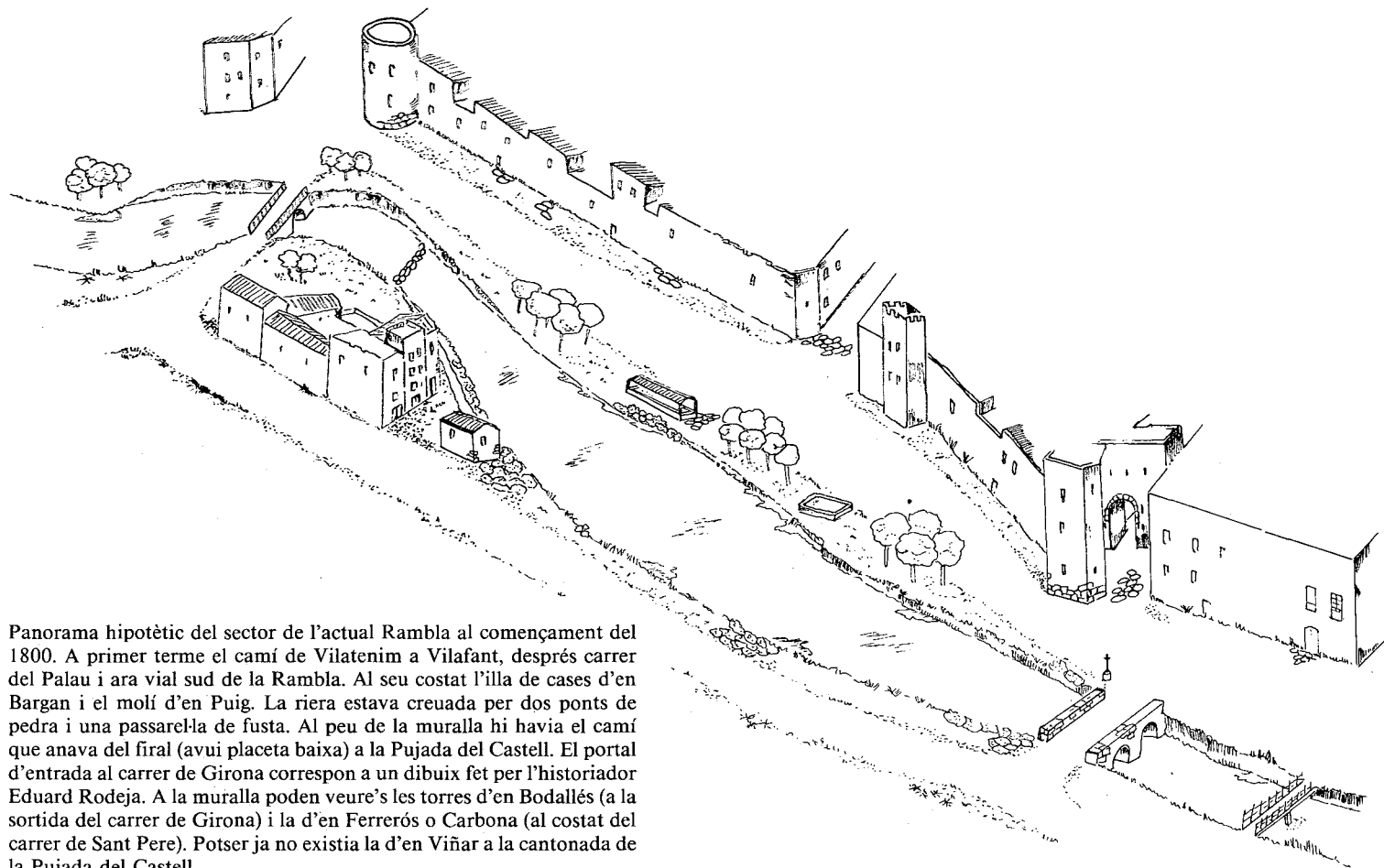
L'any 1817 es tingueren les primeres converses per cobrir la riera. L'espai que avui ocupa la Rambla encara era el regueró descobert del rec Galligans que creuava la vila de Figueres de ponent a llevant, dividint la població en dues parts ben diferenciades: la vila vella de l'entorn de l'Ajuntament i de l'església de Sant Pere i la vila nova que començava a desenvolupar-se a l'altre costat del torrent.

En el Padró Municipal d'habitants de l'any 1812, que és el més proper que tenim a la data dels primers propòsits de cobriment de la conca, al sector de la Placeta hi havia 16 habitatges i 2 cases del Comú, amb un total de 40 persones censades i al carrer del Palau eren 41 cases amb 111 habitants. Entre els que es menciona el seu ofici hi vivien: 1 adroguer, 1 boter, 1 sabater, i 3 hisendats a la Placeta i 1 serraller, 2 terrissaires, 1 revenedor, 1 capellà, 1 cirurgià, 4 hisendats, 1 boter, 1 flaquer, 2 basters i un tractant de bestiar al carrer del Palau.

A la part baixa s'hi formava una esplanada destinada a placeta del firal de la qual sortia un viarany que vorejava l'antiga muralla, amb el nom de "camí de la placeta firal als ravals del carrer de Besalú". El nom de "placeta del firal" apareix ja esmentat en els anys 1547⁽²⁾ i 1585⁽¹⁾. El mercat de bestiar se celebrava extramurs per raons de seguretat i per facilitar el trasllat de les ramades pels camins de bast. Aquest mercat de bestiar fou traslladat el 1867 "el terreny de darrera de les cases dels Srs. Rodeja i Riusech, des de la sortida del carrer d'Avinyonet al carrer de Llers i si no fos suficient que es posi al Garrigal"⁽⁷⁾. Es tractava dels terrenys de l'avui ronda Verdaguer.

La muralla encara es mantenia dempeus malgrat el seu mal estat. Havia estat construïda quatre segles abans per una disposició del rei Pere III, de data 10 de desembre de 1361, que manava eixamplar el recinte urbà que fins llavors estava limitat pel concedit rei Jaume I el 1267 i que només arribava fins al carrer de Besalú⁽¹⁷⁾. El creixement urbà de la vila i la construcció d'algunes cases extramurs motivaren la disposició de Pere III, amb la finalitat de protegir aquelles cases bastides a l'exterior i alhora facilitar espai per a nous habitatges. El nou recinte urbà s'allarga fins a la riera per la part de migdia i als actuals carrers de la Muralla, Ample i de Monturiol en les altres direccions. Eren unes muralles de murs rústecs fets de pedra i calç. Sembla que començaren a degradar-se i a desaparèixer a meitat del segle XVIII. En 1741 hi ha una autorització municipal per obrir un arc i una finestra en una casa que donava a la muralla⁽³⁾. També es diu que "ha calgut apedeçar i consolidar la muralla" i col·locar "una porció de pedra per paredar la muralla que se n'anava a terra". El viatger Francisco Zamora diu el 1789 que "de las murallas quedan pocos restos"⁽³⁻⁶⁾.

L'historiador Eduard Rodeja⁽¹⁸⁾ va fer un dibuix sobre el que podia haver estat la portada de la muralla a l'entrada del carrer de Girona. Sobre la porta d'entrada hi havia una capelleta amb la Verge dita del Portal que encara avui figura en una fornícula de la casa número 21 del mateix carrer de Girona. La imatge porta la data de l'any 1555 i era venerada perquè guardés la vila dels pirates i de la pesta. Posteriorment també va merèixer la veneració de les parteres.

Panorama hipotètic del sector de l'actual Rambla al començament del 1800. A primer terme el camí de Vilatenim a Vilafant, després carrer del Palau i ara vial sud de la Rambla. Al seu costat l'illa de cases d'en Bargan i el molí d'en Puig. La riera estava creuada per dos ponts de pedra i una passarella de fusta. Al peu de la muralla hi havia el camí que anava del firal (avui placeta baixa) a la Pujada del Castell. El portal d'entrada al carrer de Girona correspon a un dibuix fet per l'historiador Eduard Rodeja. A la muralla poden veure's les torres d'en Bodallés (a la sortida del carrer de Girona) i la d'en Ferrerós o Carbona (al costat del carrer de Sant Pere). Potser ja no existia la d'en Viñar a la cantonada de la Pujada del Castell.

El portal del carrer de Girona apareix alludit amb aquest nom l'any 1585. Al costat de ponent s'alçava una torre posteriorment coneguda com la d'En Bodallés⁽²⁵⁾ o d'En Ral perquè en els baixos hi residia un bacallaner dit en Ral. Aquesta torre estrangulava el pas de la Placeta i fou demolida l'any 1917.

Del portal endins s'entrava a la vila vella pel carrer de Girona que conservava l'estructura d'arcades medievals amb les botigues i els obradors dels mercaders i artesans. Sembla que en aquesta època ja no existien els diversos hostals (del Cavall, del Salvatge i posada del Senyor Rei) que anteriorment havien donat renom gastronòmic a la vila⁽³⁶⁾. Justament fora del portal es trobava la font de Sant Pere i la creu de Terme.

Altres sortides de la muralla per aquest sector eren:

Portal del carrer dels Enginyers que anteriorment era conegut pel nom de Portal d'en Solana (any 1572) i Portella de la senyora Duau⁽³⁾. Al seu costat hi havia la Casa del Comú, declarada de propietat municipal l'any 1584. Una disposició⁽²⁾ de data 5 de juny de dit any diu "que la casa vulgarment dita lo palau del Governador fou declarada per sentència a favor de la Universitat de Figueres per fer-hi el mercat de l'oli". L'edifici es destinà successivament a estatge de Governador, Caserna d'en Roc, pati de comèdies, sala de ball, carnisseria del comú, projecte de Casa Ajuntament redactat per l'arquitecte Roca i Bros i projecte de teatre municipal. El 4 d'octubre de 1816 es diu que "la Casa de la Placeta no servia y teniendo el Ayuntamiento proyectado construir en ella un Teatro, lo que no puede verificar sin tomar una casa de Don Ferreol Puig, cediéndole otra del común destruida a resultas de la guerra". Aquest edifici fou enderrocat l'any 1900 i al seu lloc va construir-se una casa destinada a Cambra Agrària amb un projecte de l'arquitecte Josep Azemar, edifici que també seria demolit el 1968 per alçar-hi l'actual immoble del Museu de l'Empordà segons plànols de l'arquitecte Alexandre Bonaterra.

Portal del carrer de la Portella i de Sant Pere. Al llarg dels anys ha estat denominada Portella d'en Puig Ferrer (any 1572), Portal Nou de Sant Pere, de la Font del Rentador i dels Tints i Torre d'En Ferrerós, d'En Roger i finalment d'En Carbona per haver estat aquest advocat el seu últim estadà. La torre, però, estava lleugerament a l'est de l'embocadura dels esmentats carrers. Fou enderrocada l'any 1937.

Torre d'En Trias, sense cap porta, que estava a la cantonada de la Rambla amb la Pujada del Castell. Portava el nom d'En Trias perquè aquest havia estat el seu propietari una colla d'anys en haver-se capbreat a favor de l'Hospital de Caritat de Figueres una part de les finques heretades d'en Francesc Romera⁽¹⁹⁾. Aquesta torre encara existia finals del segle XVIII, però ignorem la data de la seva desaparició. Al costat d'aquesta torre hi havia la casa de Josep Albert i Terrades, construïda el 1767 per l'enginyer militar Pedro Mártir Cermeño, el mateix que projectà el Castell de Sant Ferran. Els Albert Terrades procedien de Vilabertran, era una família acabalada que el 1838 era classificada com el major contribuent de la vila. Un fill d'en Josep fou nomenat alcalde de Figueres el 1812 per ordre directa del general francès Augereau. Posteriorment aconseguiren la Baronia de Terrades. A l'edifici hi havia un gran dipòsit d'aigua i un trull. Actualment en aquesta mateixa casa hi ha instal·lat el Museu de Juguets⁽³⁵⁾.

Entre el camí que anava de la Placeta del firal al carrer de Besalú i al llit de la riera, quasi davant per davant de la sortida del carrer de Sant Pere, hi havien construït un safareig i un abeurador públics.

A la part de dalt s'alçava una antiga construcció formant l'illa dita d'En Bargan amb 9 cases de petita superfície que serien enderrocades els anys 1917 i 1918 en executar-se una modificació de la Rambla. Aquesta illa de cases estava encerclada pel carrer del Palau, un petit viarany que baixava de la Carretera del Castell i anava al camí de Vilafant (actual carrer de Vilafant) i la riera.

Més amunt, a la mateixa línia actual de les edificacions de la placeta alta de la Rambla, es distingia l'hostal dels germans Abdó i Ramon Poli Deseia, anterior al 1794 i reedificat el 1864 segons un projecte de l'arquitecte Roca i Bros, amb una façana de pilars jònics de fust i requadrats amb relleus. Posteriorment es transformà en la Fonda Comerç on tenien parada les diligències de la companyia francesa de Lavaill que realitzava el trajecte de Girona a Perpinyà en 17 o 24 hores, segons el tipus de carruatge emprat. Aquest edifici és l'actual Cafeteria Astòria.

A la zona baixa només hi havia la casa de la família Puig, una de les més importants d'aquell temps. Tomàs Puig era nadiu de Figueres (28 de novembre de 1771) i fou auditor de guerra, diputat, ciutadà honrat de Barcelona, advocat, etc. El 12 de desembre de 1809 fou nomenat alcalde-corregidor de Figueres també directament pel general francès Augerau. Després en seria de Girona i més tard president de l'Audiència de Barcelona. Encara que en el seu pla de l'organització política de Catalunya hi havia un intent de recuperació de la catalanitat del nostre poble, la seva col·laboració amb els francesos li comportà l'embargament dels béns del 1814 al 1821. La casa pairal dels Puig ja figura en el 1744, encara que no pas ocupant tota la superfície de l'illa, com consta ja a principis del segle XIX. L'edifici fou reconstruït el 1838 i ampliat en el 1863. Finalment seria enderrocat l'any 1968 i al seu lloc s'aixecà el grup d'habitatge actual, projectat per l'arquitecte Pelai Martínez. La propietat de la finca és de la família Argemí-Abadal, descendents directes de Tomàs Puig.

A la riba dreta hi discorria un altre caminó dit "carrer del Palau o camí de Vilatenim a Vilafant". El topònim Palau és mencionat el 1594⁽³⁾ però en cap cas es refereix a l'existència d'una construcció noble. Els primers habitatges d'aquesta façana eren de més de cent anys enrera, però existien cases modernes amb jardins i horts a la part posterior.

Tota aquesta part d'occident de la riera havia estat un olivar. Una bona part d'aquestes terres foren de la família Oriol. El 1702 figuren quatre vendes de terres per construir cases amb hort, que tenien una amplada de 7'80 metres i una llargària de 21'60, al preu de 80 lliures barcelonines. Les primeres cases construïdes de què es té constància en aquesta façana foren les de la cantonada amb el carrer Nou (any 1610) i amb el carrer de Vilafant (any 1615). Hom suposa que el 1702 estava pràcticament edificat tot l'enfront⁽³⁾.

Els principals propietaris d'immobles en aquest sector eren:

La família Vilallonga, on avui hi ha la casa núm. 39 (Banc Hispano Americano). És dedicaven al negoci de ferreteria i era conegut com "Marià el serraller". Un fill d'aquesta nissaga fou el fundador de l'Asil Vilallonga⁽²¹⁾.

El Casades de Còdol, a l'actual número 40. Família antiga, amb ramificacions de títols de noblesa. L'últim descendent d'aquesta branca figuerenca, Carles Casades de Còdol fou un gran benefactor de Figueres. Va fer present d'importants quantitats per les obres de la gran reforma de la Rambla l'any 1917 i l'Ajuntament acordà posar el seu nom a l'antic carrer del Palau⁽³⁴⁾.

Quasi al costat d'aquesta família hi vivien Úrsula i Bonaventura Ymbert, terrissaires que encara avui, amb descendents directes, resideixen al mateix lloc.

Més avall hi trobem la família Tutau, amb negocis de fleca i que disposaven d'un bon patrimoni. Un descendent d'aquesta família fou ministre d'Hisenda a la Primera República, director del Ferrocarril de Carinyena a Saragossa i director de la Societat Catalana de Crèdit. Posteriorment va adquirir el Mas Ferrer o Mas Tutau, al capdavall del carrer Nou⁽²⁴⁾. Encara ambdues cases són propietat dels descendents directes.

Altres acomodats eren:

Els Genover que gaudien de nombroses propietats a Figueres i que van emparentar-se amb els Cusi.

Els Moragas de Navata, un fill dels qual fou alcalde de Figueres en els anys 1894-1897.

Els Muntada, posseïdors d'un dels immobles més amplis quasi davant de l'actual monument a Monturiol.

També cal destacar el cirurgià doctor Josep Lluís.

La riera Galligans⁽⁴⁾ era l'escorranc natural que recollia les aigües plujanes de les corregades de Llers i de la zona de la muntanyeta de Sant Roc (avui Castell de Sant Ferran)⁽⁵⁾ i d'en Puig d'En Roca, així com dels turons dels barris del Reliquer i del Garrigal. A més s'hi escolaven les diverses deus que brollaven a la part oest de Figueres, les de l'aqüeducte de Gatillepis (avui carrer Alvarez de Castro), les de la font de Sant Pere (situada al costat del portal del carrer de Girona) i els aiguallaixos de la part alta de l'arený que van perdurar molts anys i que encara l'any 1924 crearen problemes al trànsit que es varen resoldre amb una canalització directa al llit de la riera. Les vorades formaven l'àlbeo d'una depressió solcada pel llit del rec. En els marges hi creixien arbres blancs i bardissars, en una vegetació luxuriante.

Aigües amunt de la Rambla es formaven gorgues amb aigües netes on fins a final del segle passat la mainada s'hi banyava i les dones hi rentaven la roba.

Per avall hi abocaven els reguerols de les comunes, les deixalles, els fems del bestiar domèstic i aviram morta al mercat del firal. Ja el 1547⁽²⁾ els consellers imposaven penes a totes les persones "que fessin basses de fems i si tiraven immundícies a 50 passos dels quatre portals majors..." En el 1789 un viatger⁽⁶⁾ deia que "las calles de Figueras están puercas". També en el 1823 els regidors municipals dictaren una altra disposició sanitària prohibint llençar fems a la riera⁽⁷⁾ i l'historiador Eduard Rodeja escriu que "la ribera estava plena de pudors i de mosquits, origen de tantes malalties i que la gent miraven amb repulsió"⁽⁸⁾.

Igualment era motiu de greus inundacions en temporades de fortes pluges. Moltes de les edificacions de l'entorn estaven a poca altura del nivell del llit del rec i s'esmenta que l'any 1776 es produïren damnatges a totes les cases contigües.

El torrent discuria finalment per la part baixa del terme municipal i s'endinsava en el de Vilatenim per desguassar al riu Manol prop de Vilanova de la Muga.

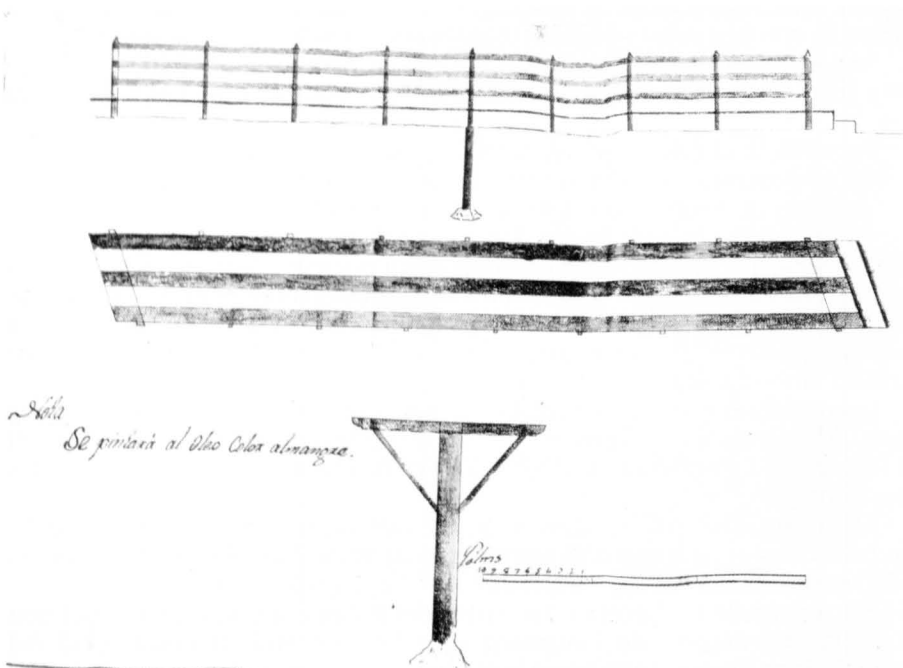
Els sectors de la Placeta i del carrer del Palau començaven a ser el nou eix de la vila després de l'augment experimentat amb la construcció del castell de Sant Ferran⁽⁹⁾ que havia replantejat les noves ordenacions sectorials fora de les barreres de la muralla i a l'altre costat del torrent. Prenien forma els barris d'Icària (pels vols de l'actual plaça Triangular), del Putxet (al

carrer de la Barceloneta), de Llagostera (a l'avui plaça dels Monjos), dels carrers de la Jonquera de fora, de Peralada de fora i territori de les "Heres" i el raval del carrer Besalú.

Igualment a la Rambla es formava una important cruïlla de camins: el reial que menava a Girona; el de Castelló d'Empúries (avui carrers de Castelló i Pompeu Fabra); el de Vilatenim (per l'actual carrer de La Rutlla); el de Vilafant (pel carrer de Vilafant); els de Peralada, Vilabertran, Vilanova de la Muga i Cabanes (que seguien els traçats dels actuals carrers de Monturiol, Ample i Sant Rafael); el que sortia del carrer de Besalú i anava a Avinyonet de Puigventós, Llers i Palau Surroca, i el carrer de Girona per dirigir-se a La Jonquera. Tot es concentrava en aquest sector.

EL PRIMER PONT

La primera notícia històrica sobre la relació de la vila de Figueres amb la riera és l'any 1400 per una concessió del rei Martí l'Humà als cònsols per construir un pont per travessar el rec, situant-lo davant el portal del carrer de Girona. Alhora concedia el dret de cobrar l'impost del pontatge per un termini de cinc anys per atendre les despeses de la seva construcció. La importància del pas estava justificada per la inconveniència i a vegades impossibilitat de creuar la ribera a causa del seu cabal d'aigua. Aquest pont

Plànol del pont de fusta reconstruït sobre la riera.

se suposa que era el mateix que va subsistir fins al moment de cobrir-se la ribera, en què es diu que estava format per dos arcs de mig punt i era de sòlida construcció⁽²⁻⁸⁾.

La referència següent en antiguitat és del 6 de desembre de 1547⁽²⁾ i fa esment al mercat de la Placeta. Diu que els Cònsols van demanar el privilegi "per quant la Plaça o Firal o lo Spay davant lo portal del carrer de Girona, pus no era perjudicial de ningú sinó emballiment de la vila y be de la República a fi i efecte que en los dias de concurs y marcat de cònsols puguin repartir la dita Plassa als marxants i ha altres persones tant de dita Vila com foraster no gosia ni persumesca posar ni plantar pals ni taulas, ni altres coses en dita plassa o firal sense llicència dels cònsols y allí hont serà assenyalat per dits cònsols, so pena de 20... aplicadora a l'obra de la Yglesia".

Una altra concessió d'aquest mateix any es refereix a les plantacions marginals de la ribera. Ja hi havia arbres anteriorment, però com que eren considerats aigualeixos reials, es demanà que passessin a la Universitat de Figueres i amb aquesta avinentesa s'hi van plantar altres arbres de l'espècie anomenada blancs i unes moreres al voltant del molí. Posteriorment es complementaren amb acàcies les terres laterals que feien ombra als tractants de bestiar. Aquestes acàcies foren arrabassades el 1862 i venudes per fusta al preu de mil rals.

Successivament es van construir altres ponts sobre la ribera. Un era de pedra picada i d'un sol arc de punta d'ametlla i estava situat davant l'embocadura del carrer de Vilafant. Hom diu que era molt estret i que només permetia el pas de carruatges⁽⁸⁾. Un altre també fet de pedra estava entre els carrers de Sant Pere i de Sant Pau. Aquest és ressenyat l'any 1826 quan els veïns del carrer de Sant Pau van demanar a l'Ajuntament la construcció d'un pont per comunicar-se directament amb el carrer de Sant Pere, cosa que els regidors acceptaren i els subvencionaren amb 500 lliures i tota la pedra necessària extreta de la coneguda Torre de la Caserna dels estudis, que era una part de l'antic escorxador municipal que estava en molt mal estat, emplaçat a l'actual carrer de Maria Àngels Vayreda, anteriorment denominat per aquest motiu Escorxador Vell. Prop d'ell a l'altre costat de la Pujada del Castell hi havia el corral de bestiar de la vila.

Finalment hi havia hagut unes passeres de pedra i una passarella de fusta entre els que avui són carrers d'Enginyers i Nou, davant l'antiga Casa Puig. Aquest pont de fusta va desaparèixer l'any 1819. Uns anys abans, en el 1794, va ésser escenari d'un luctuós succés. Estàvem en plena lluita contra els francesos, en l'anomenada Guerra Gran. La derrota de l'Exèrcit espanyol a la muntanya del Roure, prop de Llers, va produir un autèntic pànic entre la població de Figueres i de les rodalies. La gent fugia en direcció a Girona. El dia 20 de novembre s'acumulà tanta quantitat de persones sobre el pont de fusta que s'enfonsà en migpartir-se el vigam. Va ocasionar desgràcies entre la gent. En el 1807 es va parlar de refer el pont a petició dels Veïns. Aquests van presentar un plànol que fou acceptat per l'Ajuntament. Calia pintar-lo de color "almangre"⁽⁷⁾. Com que l'any 1808 hi transitaven cavalleries carregades i ramats de bestiar, els regidors municipals dictaren una ordre prohibint aquest pas i limitant-lo només a les persones. Àdhuc es va prohibir que les dones hi pengessin roba sobre la barana del pont per eixugar-la o per vendre-la. Hi havia nombroses venedores de roba usada, puix en aquells temps s'aprofitava molt ja que era cara. Un vestit podia costar el sou d'un any d'un obrer.

L'any 1819 un altre acord municipal va inhabilitar el pont per "perill i ruïnositat.

DRETS D'APROFITAMENT D'AIGÜES

Les aigües que discorrien per la riera, eren de propietat municipal amb concessions del dret d'ús a favor d'alguns particulars. La seva principal finalitat era l'embassament en un assut que s'aprofitava per fer moure un molí fariner emplaçat a la part alta del que avui és la Rambla i pel regatge d'hortes de la part baixa de la vila. També es destinaven al subministrament d'un safareig i un abeurador públics situats quasi davant de la sortida del carrer de Sant Pere.

Quan es va pensar el cobriment de la riera, els hisendats figuerencs Josep Draper i Tomas Puig van vendre a la Junta d'Obres encarregada de dita tasca, el molí, la bassa, la presa, els arbres i l'aqüeducte Gatillepis "drets mai interromputs que tenien per concessió dels anys 1602 i 1667". El Sr. Puig, a part de la indemnització econòmica va obtenir la cessió de dues plomes d'aigua⁽¹²⁾ preses de la nova canonada construïda davant de casa seva al carrer Sant Guillem, ara Monturiol, i que conduïa aquelles aigües al nou safareig, la font i l'abeurador que es bastiren al final del que avui és la plaça de la Palmera, cantonada al carrer Eres de la Vila. Les aigües sobrants, després d'aquestes finalitats, desguassaven a la riera, drets que també foren venuts per l'Ajuntament l'any 1863 a Manuel Díaz. Un any després, en el 1864, els veïns Agustí Auter i Lluís Daunís van reclamar contra aquesta última concessió per considerar que ells disposaven d'una autorització de data 21 d'abril de 1670 que els donava l'ús de l'aigua de la riera pel regatge de les hortes d'en Garau i del Molí de l'Anguila, esmentat per primera vegada en el

Font procedent d'una deu a la part alta de la Rambla.

1578 i que actualment correspon a la zona on hi ha el Col·legi “Salvador Dalí”, l'edifici dels bombers i l'Institut de Formació Professional.

L'Ajuntament guanyà el plet en demostrar que el dret allegat es referia a “totes les aigües de la riera des de les passeres del carrer Nou avall” i que les aigües que l'Ajuntament havia venut eren les “del carrer Nou amunt”. Aquesta referència demostra que davant l'embocadura del carrer Nou hi havia unes passeres de pedra, després substituïdes per un pont de fusta abans explicat.

El regatge d'aquestes i altres hortes de la part baixa del terme municipal va ésser molt de temps motiu de preocupació municipal pels problemes sanitaris que s'ocasionava a la població pel consum de les hortalisses procedents d'aquests terrenys regats amb aigües majoritàriament residuals.

La qüestió no es va resoldre fins l'any 1961 quan l'Ajuntament va comprar a Pere Subirós “Fàbrica” tots els terrenys del molí i va bastir-hi els abans esmentats edificis públics.

LA FONT DE SANT PERE

Un altre acolliment d'aigües de la riera provenia de l'antiga font de Sant Pere, concedida pel rei Pere III a mitjans del segle XIV i que estava ubicada al costat del Portal del carrer de Girona. Cal considerar-la la primera canalització d'aigua potable de la vila de Figueres. La deu provenia d'algun sector del terme municipal de Llers. La font tenia de 4 a 6 boques segons les èpoques i s'hi baixava per uns graons de pedra. L'any 1817 la font no rajava puix es parla⁽⁷⁾ de la “font desaparaguda” i de la realització de treballs per retrobar-la.

L'historiador Eduard Rodeja⁽¹⁸⁾ diu que prop d'aquesta font “es feia la contractació de mossos i criades de tots els masos de la comarca”. Sobre l'arquitectura de la font explica que tenia unes columnes i capitells, un dels quals es conserva al Museu de l'Empordà. Que era d'estil gòtic i sostenia una creu amb el dibuix d'una mà cisellada. Assenyala que aquesta creu fou traslladada més tard al carrer Nou, prop de la cantonada del carrer de Castelló i després a l'actual plaça de la Creu de la Mà, encara que l'actualment existent, no té res a veure amb l'original.

Un altre historiador, Rafel Torrent⁽³⁾ sustenta el criteri que la font i la creu eren separades, ja que aquesta era una clàssica creu de terme i d'època posterior a la del rei Pere III.

Estudiades ambdues versions ens inclinem a considerar que efectivament quedaven separades, encara que a prop l'una de l'altra, a la sortida del portal del carrer de Girona. Molts anys abans de cobrir-se la riera la creu havia estat traslladada de lloc.

El capitell original de la creu es troba al Museu de l'Empordà. És del segle XV. Se suposa que l'altura total des del bassament a la creu era d'uns 20 pams. Aquest capitell consta de sis cares: dues amb escenes de l'Anunciació, una amb Sant Antoni, una altra amb Sant Joan Evangelista, una amb l'escut de Figueres (que és el més antic que tenim) i l'última amb l'escut de Sant Pere de Roda. Rafel Torrent diu que és obra de l'escultor Pere Oller. Però un altre investigador, Antoni Egea⁽³⁾ explica que l'escut no és el de Sant Pere de Roda sinó que recorda al personatge Nicolau de Puigmoler, que va encarregar la creu al pedrer de Girona Ramon Boet en un contracte subscrit el 2 de març de 1429 pel preu de 25'5 florins. Nicolau de Puigmoler era un hostaler de Figueres, tal vegada amb establiment al carrer Girona ja que en aquella època figuren algunes posades importants al carrer de Girona.

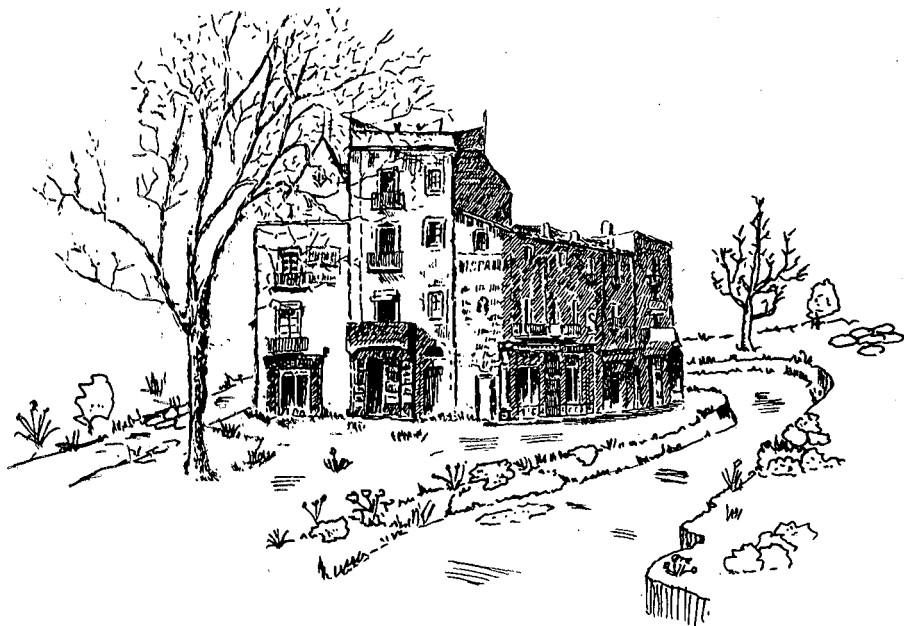
LA BASSA I EL MOLÍ D'EN PUIG

El motiu principal i decisiu de les obres de cobriment de la riera en el seu pas per l'interior urbà de la vila fou el malestar que causava l'estanyol que recollia les aigües per moure el molí fariner situat al seu costat. L'entollada produïa febres i malalties que afectaven tant la població civil com la militar del Castell que baixava a passejar per la vila. Aquest factor s'ha de considerar bàsic en la bona disposició militar de projectar i disposar l'execució de les obres de cobertura.

La bassa estava situada exactament davant els actuals edificis de la farmàcia del Dr. Martín i de l'estudi fotogràfic d'en Meli, només separada de la muralla pel camí que menava des de la Placeta del firal als ravals del carrer de Besalú.

El molí és esmentat per primera vegada en el 1603, encara que ja existia anteriorment. En un document antic⁽²⁾ es diu que el dia 20 de desembre de dit any se signà una concòrdia entre els Cònsols i el Consell de la Universitat de Figueres i Thomas Ponti "senyor que té i posseix avui Domingo Puitos en el qual dit Ponti féu acte de reconeixença de que la vila era la senyora de l'aigua i prometé no enfondir més l'aigua".

L'existència d'aquesta resclosa i del molí en anys anteriors l'ofereix el testament de Francesc Ramera, mercader de la vila de Figueres, del dia 8 d'abril de 1585^(14 i 26). En aquestes últimes voluntats, Francesc Ramera institueix hereus universals l'Hospital de Caritat de Figueres i la Pia Almoïna⁽¹⁶⁾ i en un cens sobre dita propietat queda assenyalada la situació d'una de les finques transferides, explicant que es tractava d'una casa que llindava amb la muralla "davant la bassa i el molí".

Al llarg d'un segle es va parlar de l'enderrocament de l'illa de cases d'en Bargan, a la placeta alta. Fou derriuïda els anys 1917 i 1918, (dibuix d'Eduard Rodeja amb un afegitó de l'autor).

Una altra referència revela que l'any 1793 la bassa, resclosa i molí estaven llogats a Jaume Pujol, moliner de Pont de Molins, per 5 anys i al preu de 140 lliures barcelonines⁽³⁾.

A principis del 1800 aquest embassament contenia unes aigües molt brutes i el fang i la pudor molestaven els vilatans que ho consideraven causa d'algunes malalties⁽⁸⁾.

PRIMERS PASSOS PEL COBRIMENT DE LA RIERA. PRIMERES CONVERSE

Contràriament al que s'havia escrit fins ara⁽⁸⁾ no fou l'any 1828 quan s'iniciaren les primeres gestions per a cobrir la ribera, sinó força abans.

El dia 4 d'agost de 1817 l'Ajuntament, presidit pel primer regidor Bordas, va reunir-se per tractar⁽⁷⁾ de "cubrir el alveo de la riera desde las casas de D. Tomas Puig (avui l'immoble senyalat amb el número 1 de la Rambla) hasta el meson de Deseya (actualment la Cafeteria Astòria) a fin de mejorar en esta parte la Población y al mismo tiempo procurar la salud pública, quitando el molino que allí existe propio de dicho D. Tomas Puig, en el día sequestrado por el crédito público, pues hallándose quasi todo el año la agua allí estancada produce miasmas que alteran el aire..." Com que es considerava que el cost de l'obra seria molt important i el comú no tenia cabals per costejar-la "se ha tratado igualmente formar una isla de casas en la parte donde se halla la balsa de dicho molino hasta frente la esquina de la casa Terrades (ara Museu de Juguets), beneficiándose los sotos de dicha isla a favor del mejor postor, con cuyo producto podria satisfacerse toda la obra".

La proposta de venda de solars es va pregonar pel trompeta de l'Ajuntament per tal que "desde las cinco a las seis de la tarde en la casa del Gobernador (actual Museu de l'Empordà) en donde se halla el plan de la obra proyectada para tratar sobre el precio y demás condiciones anexas a la compra de dichos sotos pues de este modo podria saberse a cuanto ascenderia el total que podria sacarse de dichos sotos."

Aquests acords ens aclareixen la situació del polític figuerenc Tomàs Puig que tenia la bassa i el molí "sequestrado por el crédito público". El 15 de setembre del mateix any un altre acord municipal diu que a Tomàs Puig "no debe oírsele como a tal en la tasación del molino y sí al crédito público que en nombre del Rey N.S. posee los bienes que eran de aquel". Un altre aclariment és la intenció de vendre el terreny entre l'illa de cases d'En Bargan (davant de l'actual Casa Cusi) fins a la part frontal de l'actual immoble del Museu de Juguets. Sortosament no va presentar-se cap comprador a l'ofertiment fet per l'Ajuntament.

Uns dies després, el 29 d'agost, els regidors municipals tornaren a tractar del cobriment de la ribera en rebre's un escrit del Capità General en el qual manifestava no haver tingut cap més notícia sobre el projecte que proporciona "por este medio a la gente necesitada e inaccionada por falta de ocupación... no deben oponerse dificultades a ésta idea... el primer objeto del Gobierno debe ser el dar ocupación y proporcionar alimento a tantas familias desgraciadas que no tienen más amparo que el de Dios y el de la humanidad... a causa de la pérdida total de la cosecha. Espero pues que se activará la posible ejecución del plan proyectado dándome aviso de lo que se vaya adelantando..."

Després d'aquest escrit no apareix cap més acord sobre el projecte de cobriment de la ribera el llarg de deu anys.

La Casa del Comú, avui Museu de l'Empordà, fou cedida a l'Ajuntament pel mercat de l'oli.

Hi ha una referència sobre el mercat de la Placeta l'any 1823 en què l'Ajuntament disposà que pel dia de la Fira de la Santa Creu quedava prohibit el trànsit dels carros tot el llarg de la riera i els pagesos havien de creuar pels “passos de la casa Deseia i Sol d'Isern”⁽⁷⁾.

1828. ANY DE DECISIONS

Presidit pel governador militar i alcalde Joaquim Caamaño i Pardo, persona que tindria un pes important en l'execució de les obres, l'Ajuntament reunit el dia 27 de juliol de 1828 va remoure el projecte “tratado en muchos años a esta parte para cubrir la ribera que atraviesa esta villa en el paraje llamado placeta sacándose de allí el molino del Sr. Tomas Puig y derribándose las casas llamadas d'En Bargan, construyéndose además una fuente de agua potable por carecer de ella la población, cuyo proyecto no ha tenido efecto hasta el dia por falta de medio para realizarlo, y estando convencido el Ayuntamiento que su coste importaria unas cuarenta mil libras se ha ocupado de buscar los arbitrios que pudiesen facilitar su coste sin que la población sufriese una carga excesiva...”

La proposta d'imposició d'una taxa especial per atendre les despeses de l'obra es basava en quatre rals per cap de bestiar de llana i de vuit rals pel boví i perquè que es sacrificuessin a les carnisseries de la vila. Es calculava un ingrés anual de quatre mil vuit-centes lliures. Un altre impost era el d'un ral per bóta de vi o càrrega de raïms, que podria recollir unes dues mil quatre-centes lliures l'any. Finalment una taxa de vint-i-nou quarts per quartera de blat pel subministrament de pa al públic, cosa que comportaria uns altres ingressos anuals de quatre mil dues-centes lliures. Sumava en total

onze mil quatre-centes lliures i es considerava una quantitat suficient per realitzar el projecte en quatre anys.

El capità general també havia insistit en la realització d'aquest projecte en un escrit del 12 de juny de 1829, en el qual manifestava que l'Ajuntament havia de trobar els mitjans per a indemnitzar a Tomàs Puig l'import del molí i el seu enrunament "por ser perjudiciales sus aguas y a la salud pública".

En aquests moments els regidors municipals estaven interessats no solament a procedir al cobriment del Galligans quan li aprovessin els ingressos recaptatoris, sinó també la portada d'aigua potable a la vila canalitzant les aigües sobrants del Castell de Sant Ferran.

Pel que respecta a la gestió militar, el 23 de març el Capità General va comissionar l'arquitecte acadèmic Francesc Valls perquè confeccionés el projecte tècnic per a ambdues obres, que va costar 5.777 rals pagats del fons comunals el dia 2 d'agost de 1830. La corporació municipal va proposar el figuerenc Francesc Botiñà, real geòmetre, per al càrrec d'auxiliar de l'enginyer. Botiñà era un agrimensor molt acreditat a la comarca, que vivia al carrer de la Jonquera.

L'any següent el Capità General va insistir sobre el primer pas a donar, que era el pagament de l'expropiació del molí d'en Puig i l'Ajuntament li contestà que s'havia previst el d'un ral per bóta de vi entrada a la població.

El 19 de maig de 1830 es nomenaren els perits per valorar el molí amb l'oposició de Tomàs Puig que demanava la reconstrucció de molí aigües més avall de la ribera. Finalment ambdues parts acordaren una indemnització de 4.560 lliures catalanes, de les quals 4.000 eren pagades al comptat i les restants 560 lliures quedaven a favor del municipi amb la condició de cedir al Sr. Puig dues plomes d'aigua del servei públic que s'anava a implantar, per a la seva casa de la placeta. Així se solucionava aquest entrebanc i desapareixia l'antic molí de la ribera. Immediatament foren arrabassades les moreres que envoltaven el molí.

Com escriu l'arquitecte Benet Cervera "la necessitat del cobriment és palesa tant per l'aspecte higiènic com per la idea urbanística". En la qüestió sanitària cal recordar que el batlle era el governador militar i sens dubte es va prendre en consideració el perill d'epidèmies que oferia tant a la població civil com a les forces militars que baixaven del castell a passejar per la vila. Urbanísticament "és coherent amb l'esquema de la nova ciutat i és l'element que posà realment en funcionament tota l'estratègia dels nous eixamples"⁽³⁷⁾.

LES GESTIONS MILITARS

En totes les actuacions administratives de les obres de la cobertura de la ribera cal apreciar un ajut de les autoritats militars. En aquells moments regia el sistema de corregiments, un dels quals era el de Figueres creat pel rei Carles IV "l'any 1802 en disgregar-lo del de Girona". El governador militar era el cap no solament militar sinó també polític i com a tal presidia les reunions dels Ajuntaments. Els regidors estaven supeditats a l'autoritat del Governador que tenia el dret de proporció en les votacions i de prioritat en les votacions en veu alta. Per altra part el Corregiment de Figueres tenia jurisdicció sobre el territori comprès entre el riu Fluvià i la Jonquera, amb un total de 134 nuclis urbans.

El governador militar era el general Joaquim Caamaño i Pardo, que va exercir el càrrec des del 1818 al 1822 i del 1828 al 1835. Estava casat, tenia

cinc fills i vivia al carrer de l'escorxador vell, avui de Maria Àngels Vayreda. Fou un decidit protector de les obres de cobertura de la ribera i en agraïment la corporació municipal, el 17 de setembre de 1844 acordà posar el seu nom al nou carrer que es va formar en perllongar-se la cobertura de la riera entre el carrer Nou i el pont de Sant Cristòfol, que comunicava els carrers de Sant Josep Sol d'Isern amb el de Sant Cristòfol.

Un ajudant seu fou el general Antoni Lasauca que era comandant d'enginyers al Castell de Sant Ferran al moment de cobrir-se la ribera i que també participà en la direcció de les obres. Igualment en agraïment als seus serveis per aquesta obra pública, l'Ajuntament, en la mateixa sessió acordà distingir amb el seu nou carrer que, llavors, només es preveia que anés des de la part de la Rambla fins al carrer d'Olot.

FINANÇAMENT

La qüestió del finançament de les obres de la cobertura de la ribera continuaren essent problemàtiques. La imposició de taxes sempre resulta desagradable per la població. El 13 de juliol de 1830 es va proposar una variació per a aquest finançament. S'havia rebut un escrit pel qual el Visitador general de propis i arbitris demanava a l'Ajuntament que ratifiqués en els arbitris que s'havien proposat per aquestes obres i les de la portada d'aigua a la vila, les següents taxes: prima sobre el valor dels solars que es formarien sobre el paratge cobert del molí i la bassa d'en Puig segons un plànol de parcel·lació fet pel comandant d'enginyers José Torres; el preu de venda de quatre finques propietat del Comú, com eren la casa del forn del carrer de Besalú, l'escorxador vell de l'ara carrer M. Àngels Vayreda, una altra de semiderruïda dita caserna d'En Ros al carrer dels Enginyers i una casa del Comú situada al carrer de Peralada i carrer del Forn Baix. Per si no fos suficient s'afegia la imposició d'una taxa de quatre rals per cada bóta d'aiguarent, un ral per cada bóta de vi, dos rals per cada quintà de sucre, dos rals per cada quintà de pesca salada i un ral per cada quintà d'arròs. Els arbitris només s'aplicarien pel temps necessari per pagar les despeses de l'obra.

Segons aquest acord és plantejava oficialment l'edificació de cases sobre una bona part de la part de ribera que s'anava a cobrir. El dia 5 d'agost el visitador general va venir a Figueres per decidir d'un cop aquest tema, però l'Ajuntament el dia següent va decidir que "las intenciones del Ayuntamiento són que después de cubierta dicha ribera se destinase para paseo público sin hacer en ella solares de casa y que los arbitrios que hallaba el Ayuntamiento menos gravosos a la población eran los dos reales por bota de vino que entrase en la villa para su consumo o venta; el de ocho reales por cada bota de aguardiente; el de dos reales por cada quintal de azúcar; el de los dos reales por cada quintal de pescado salado y el de dos reales por cada quintal de arròs, cuyos arbitrios pueden importar cada año aproximadamente unos cincuenta mil reales, y así bien el producto de la venta de algunas fincas dirruídas del común... cuyo valor en venta seria aproximadamente de por junto noventa y cuatro mil trescientos reales..." És va aclarir la necessitat de prohibir l'establiment de magatzems o llocs de venda d'aquests tipus d'aclariments a les rodalies de la vila.

Aquest resultà ésser l'acord definitiu: conversió de l'espai en un passeig.

El que no resultà definitiu fou l'aplicació dels impostos que varen sofrir modificació. Pel que fa a la venda de les cases del comú no es va realitzar la

La Rambla vista a final del segle passat (dibuix de l'Abeille d'Or).

transacció fins molts anys després, i els guanys es feren servir per a la construcció del teatre municipal.

El mes de febrer del 1831 una Reial Ordre del Govern concedia a Figueres les aigües sobrants del Castell i donava llum verda a la realització d'ambdós projectes: cobriment de la ribera i portada d'aigües a la vila.

Es va nomenar els components de la Junta d'obres dita també "Junta del Galligans" integrada per: Francesc de Perramon, Maurici Albert, Josep Ramon de Camps, Francesc Heres, Joan Azemar, Salvador Conill, Ramon Plantalamor i el Comandant del Cos d'Enginyers. Era una comissió autònoma tant del Municipi com de l'autoritat militar i va desenvolupar una gran activitat.

La canalització de les aigües potables no es va portar a cap fins una altra R.O. del 18 de novembre de 1852 degut a l'exigència del pagament de l'aigua que "salte por la poterna" del Castell per als propietaris que els pogués interessar el nou servei, a llurs domicilis particulars.

El Govern havia aprovat l'aplicació dels augments acordats per l'Ajuntament però els regidors s'adonaren que en alguns casos era sobrecarregar el preu d'elements tan necessaris per al subministrament humà. La carn i el pa ja tenien altres impostos. Els de la carn servien per a l'equipament i l'armament del batalló de Voluntaris reialistes. El del pa, com que estaven arrendats, també tenien una taxa que ingressava als fons propis. Per agreujar els maldecaps dels regidors municipals, l'11 de juliol el Sr. Ildefonso Palau va

manifestar a l'Ajuntament que havia obtingut permís del Reial Patrimoni per edificar una casa sobre el que seria cobertora de la ribera, al costat de la casa de Tomas Puig (aproximadament l'actual placeta baixa de la Rambla), però la Corporació municipal es va mantenir en el criteri de destinar-ho a passeig públic "por el hermosteo de la villa, su necesario desahogo haciéndola más y más sana, como por la comodidad de los vecinos y por la salud pública" Es va dir que caldria perllongar la cobertura de la ribera aigües avall (actual carrer de Caamañó) on hi anaven a parar totes les clavegueres de la vila i era un problema per a la salut pública i "foco de las enfermedades que de tantos años a esta parte afligen a los vecinos de esta villa i guarnición del Castillo". El síndic es va inclinar a favor de l'Ajuntament i que "no convenia el que se hiciese la casa que solicitaba Idelfonso Palau".

Pel que fa als arbitris, el governador militar va considerar molt oneros l'impost de quatre rals per quartera de blat "por refluir contra las personas más menesterosas" i proposà la seva substitució pels de quatre rals per quintà de sucre, quatre per quintà de peix salat, quatre per quintà d'arròs, quatre per quintà de cafè i cacau i quatre per cada arrova de xocolata. La proposta responia a l'excitació que s'havia promogut entre el veïnat en conèixer el nou arbitri sobre el pa.

LES OBRES

La Junta d'Obres convocà subhasta a mitjans de l'any 1831 però no hi hagué cap contractista de la vila de Figueres que volgués fer-se'n càrrec. Es tractava d'una obra d'envergadura, probablement la més important feta a la població en tots els temps. La gent encara recordava les obres de la construcció del castell militar i la quantitat de problemes ocasionats als seus constructors, així com els innumerables accidents laborals mortals que hi hagueren⁽²⁷⁾.

Finalment fou el contractista de Sarrià (Barcelona) Francesc Xatat qui es feu càrrec de l'adjudicació de tot el tros comprès entre el carrers de Vilafant i de Sant Baldiri o Nou, pel preu de 26.000 lliures barcelonines.

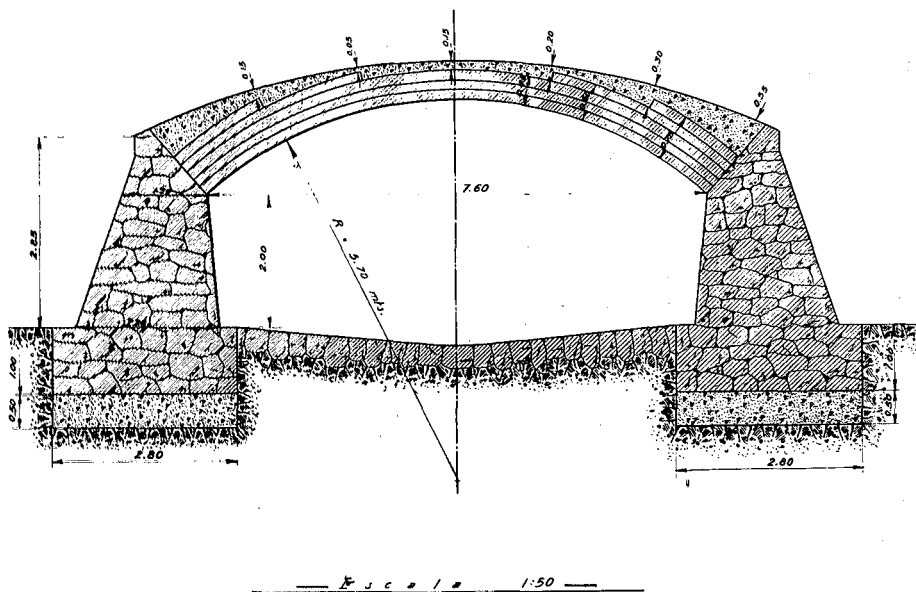
Per comparar el que representava aquesta quantitat exposarem alguns dels preus dels principals articles de consum en aquell moment, així com el jornal de paleta i de manobra. El paleta cobrava 18 sous al dia i un manobra 11 sous.

El pa valia 3 sous al kilo d'ara; 1 dotzena d'ous: 4 sous; 1 quilo de carn de moltó: 20 sous; 1 quilo d'arròs: de 4 a 5 sous; 1 litre de llet: 2 sous; etc. Una lliura equivalia a 20 sous⁽²⁸⁾.

Les obres van iniciar-se amb la neteja dels marges i del llit de la riera. Les aigües es desviaren lateralment per poder obrir els fonaments i s'aixecaren les parets fetes de pedra i calç. El gruix del fonament era de 2'80 metres i la seva profunditat d'1'50. El gruix de les parets anava des dels 2 metres a la base als 60 centímetres al peu de la volta. Aquesta era de 40 a 60 centímetres de gruixària. L'amplada del túnel fou de 6 a 7 metres i l'altura del paviment al punt alt de la volta d'uns 2'80 metres. El paviment disposava de voreres laterals.

Calgué posar en línia recta alguns trams que discorrien en giragonsa molt pronunciada, però es va mantenir la corba que formava el carrer de Lasauca a la Rambla. També calgué aprofundir el llit del rec, fet que provocaria posteriorment queixes entre els veïns per haver-se derivat una disminució del nivell freàtic de les aigües del pous.

SECCIÓ TRANSVERSAL DE L'EMISSARI

Estructura de la volta de la riera.

Sobre els murs van col·locar-se els xindris de fusta per donar forma a la volta, construïda també de pedra i calç. Segons Eduard Rodeja⁽⁸⁾ “no hi hagué cap incident fins al moment que el senyor Xatart va donar ordre de treure els Xindris de la primera secció per procedir a una nova tramada. Aleshores els obrers es negaren d’una manera terminant a secundar l’ordre donada. Fou necessari, per a fer aquesta operació, portar obrers de fora. Adoptaren aquesta actitud perquè en tres ocasions s’havien enfonsat les obres (en altres poblacions) en treure els xindris i havien quedat sepultats alguns obrers. Però com que, en aquesta ocasió, no va passar res, el senyor Xatart va gaudir d’un gran prestigi a partir d’aquells moments”.

Les obres van durar un parell d’anys. El dia 29 de juliol de 1833 el contractista comunicava oficialment que havia acabat el tros adjudicat en el contracte i va preguntar a la Junta d’Obres si calia rematar els extrems de la nova esplanada amb un mur de carreus de pedra o es volien continuar les obres de cobriment de la riera per ambdós costats.

Les diferències de rasants també ocasionaren alguns problemes. Al carrer Nou calgué omplir els fondals per un desnivell format des del carrer de la Rutlla fins al torrent. També el de Sant Pau havia quedat per dessota i s’aprofitaren les terres sobrants de les obres de la construcció del convent de Franciscans, avui edifici de l’Institut Ramon Muntaner. L’Ajuntament donà permís als frares per disposar dites terres al començament del carrer, fet que provocà l’enuig de quatre propietaris contra els frares en haver quedat les seves cases ensotades.

Igual problema es presentà en alguna casa de la placeta. Tenim la referència de Raymundo Gipuló⁽¹⁴⁾ que el dia 16 d'abril de 1834 es dirigí a la Junta de l'Hospital de Caritat de Figueres manifestant que "la seva casa és troba massa fonda a resultes de l'obra del Galligans pel qual motiu desitjaria pujar-la al nivell del pla del terreny de la placeta, però com que no tenia suficients diners per verificar l'obra" demanava que li fos entregada la quantitat de 500 lliures dels fons que suposava que tenia l'Hospital, dels quals pagaria la respectiva pensió del capital prestat. La Junta de l'Hospital contestà que no tenia cabals per a aquests casos.

Conjuntament amb l'autorització de les obres de la Rambla també hi havia el permís per disposar de les aigües sobrants del Castell militar de Sant Ferran condicionada la seva venda als particulars que ho desitgessin per la qual cosa calia pagar l'aigua utilitzada. Es renuncià a aquesta concessió "per no trobar-se qui volgués valdre's de les aigües de la forma referida pel molt de cost que tindria la seva conducció i la poca utilitat que resultaria als particulars".

Una altra obra era la desaparició del safareig i abeurador públic situat enfront del carrer de Sant Pere. El 7 de juliol de 1832 el contractista feia avinent a l'Ajuntament l'obligació que tenia en contracte de conduir les aigües al nou abeurador, safareig i font que ja es construïa al final del carrer de les Eres de la Vila, amb un mínim de cinquanta plomes d'aigua de les que sortien dels brolladors abocats a la riera. Exposà que seria millor per a la vila trobar la deu de l'antiga font de Sant Pere i del rec Gatillepis les quals es podien canalitzar al nou abeurador per un preu menys costós: És decidí buscar aquestes deus, però en saber els vilatans la proposta hi hagueren "clamorosas protestas del pueblo por falta de agua, mayormente desde que se ha profundizado la ribera, en tanto que se han perdido las que iban a la fuente de San Pedro i acaban de perderser las que salian del lavadero contiguo sin haberse logrado su conducción al formado de nuevo o al menos en muy poca parte".

El nou safareig, abeurador i font foren construïts sobre uns terrenys propietat de Fèlix de Prats i Santos, baró de Serrahí, que havia estat secretari de la Reial Cort de Castella i que també tenia embargats els seus béns per la seva actuació afrancesada. Aquests serveis foren inaugurats el 18 d'abril de 1833 i tres anys més tard, a l'altre costat del mateix carrer s'hi construí el nou escorxador municipal, ampliat el 1861. Totes aquestes prestacions municipals es nodrien de les aigües de la canalització que s'havia fet de la deu del Gatillepis i dels altres brolladors de la part alta que anteriorment havien fet el subministrament del molí d'en Puig i el safareig i abeurador d'enfront del carrer de Sant Pere. Probablement s'hi afegiren les aigües de la font de Sant Pere, en cas que fos retrobada, cosa que no sabem com ni quan, encara que el perit agrònom Papell ho dóna a entendre positivament⁽²⁹⁾.

El tub que conduïa l'aigua a aquells serveis municipals passava pel carrer de Sant Guillem (avui de Monturiol) d'on la vídua de Tomàs Puig prengué les dues plomes autoritzades per ús propi.

DIFICULTATS ECONÒMIQUES

L'execució de les obres no ocasionà cap problema d'ordre tècnic i el contractista va atendre amb eficàcia el contracte signat. La qualitat de les obres s'ha demostrat en el segle i mig d'existència sense produir-se cap debilitat a l'obra. Només la guerra civil 1936-1939 la va afectar en un parell de punts a conseqüència del bombardeig.

Però si tècnicament era correcta, no ho fou en el sentit econòmic. Hi hagueren problemes de pagament i no sempre es va poder pagar al contractista. Abans de finalitzar el treball, en el mes d'abril de 1833, el contractista es va dirigir al governador demanant que se li lliurés de "cualquier fondo, la cantidad equivalente al producto que hubiese recaudado (el Ayuntamiento) del arbitrio o derecho que percibia de cuatro reales por quaterera de trigo en el presente año..." puix que en el moment de la subhasta l'Ajuntament li havia promès que "en caso de no poder conciliar de otra manera los intereses del empresario con los del vecindario, se adelantarian dos mil libras de los fondos del común para suplir el vacío, con promesa que hizo la Junta de restituirlos de los productos de los demás arbitrios luego de satisfechos los del empeño pendiente".

El governador, reunit en sessió extraordinària amb els components de l'Ajuntament va reconèixer la impossibilitat de pagar la dita quantitat de dues mil lliures i va pactar amb el contractista un retràs amb uns interessos del sis per cent.

L'Ajuntament va cobrar les taxes per a aquesta finalitat al llarg de catorze anys (del 1831 al 1845) i li van aportar 64.260 duros.

NOU INTENT DE CONSTRUCCIÓ DE CASES

En finalitzar-se les obres es va veure la realitat de la gran explanada.

Encara hi havia l'illa de cases d'en Bargan i es va parlar d'enderrocar-les i d'indemnitzar els seus propietaris, però no pas per ampliar l'espai lliure, sinó per la "formación de una manzana de casas frente casa Deseya (cafeteria Astoria) pues que del producto que se sacaria de los solares de dichas casas podria indemnizarse a aquellos su justo valor, a lo que condesendió el Ayuntamiento y dijeron dichos señores que se suplicase al Sr. Comandante de Ingenieros de esta villa que tuviese la bondad de levantar el plan de otra manzana incluyendo en ella la casa de Tutau, como igualmente unir las casas de la calle de Vilafant con las de casa Deseya". Aquesta casa d'en Tutau, que no era la pairal, estava inclosa a l'illa d'en Bargan. El projecte comprenia clarament la unió de les cases del carrer de Vilafant amb les de la part alta de la Rambla (casa Deseya, que com hem dit és la Cafeteria Astoria d'ara) amb la qual cosa es tancava totalment l'actual sortida pel carrer de Lasauca, que en aquells temps no es preveia. Recordem que la carretera de Vilafant i Besalú passava pel carrer de Vilafant i no es podia pensar que pocs anys després, es desviaria pel vial que es formaria sobre el nou tram de ribera a cobrir amb el conseqüent nou carrer de Lasauca.

El 6 de juliol d'aquest mateix any de 1833 encara es discutia aquesta possibilitat i el dia 29 els regidors municipals van examinar el plànol format pel Comandant d'Enginyers Antoni Lasauca "pero teniendo presentido el Ayuntamiento que algunos vecinos desearían no solamente el que no se hiciese la expresada manzana, sí que se derribase la que existe en el día comprando las casas de Tutau y demás que allí las tienen, a cuyo fin y para conseguir este proyecto satisfarian las cantidades necesarias..." També es va insistir sobre la possibilitat de fer una altra illa de cases des de les d'en Bargan fins al carrer Nou, és a dir paral·leles al carrer del Palau, amb la qual cosa haurien ocupat una part de dalt a baix de l'actual Rambla. Però definitivament, el 13 d'agost acordaren que vist que no s'havien aconseguit les quantitats necessàries per indemnitzar als propietaris de les cases de l'illa d'En Bargan, els inconvenients de fer una altra illa de cases i "atendido que era preferible y más conforme al hermosteo de la población derribar, mediante la

previa competente indemnización las casas que forman la actual manzana, acordaron los expresados señores (els regidors) que con el tiempo se derivasen las expresadas casas pagándose a sus dueños el valor que tenían antes de empezarse a cubrir el arroyo”.

PARALITZACIÓ DE LES OBRES

Mentre es tractaven aquests detalls finals de l'obra, és va tenir coneixement que a les Bascongades s'havia iniciat una guerra civil i que poques setmanes després s'havien presentat a la frontera revoltosos procedents de Bascònia. Es tractava d'un alçament en armes dels carlins a la mort del rei Ferran VII. Aquest traspàs i la regència de Maria Cristina varen crear un clima d'intranquil·litat no solament entre els elements liberals sinó també entre els propis monàrquics, que veien com una fracció pretenia un canvi dinàstic. Aquests fets van desviar els diners envers obres de fortificació de la vila i s'aturaren les obres de cobriment de la riera. El 12 d'octubre de 1833 l'Ajuntament va crear unes companyies de seguretat pública, i es demanaren cent fusells al castell per tal d'armar aquest cos. També es compraren bombes per sufocar els focs i es repartiren entre la milícia els llocs de defensa. La situació era d'intranquil·litat pel fet d'algunes incursions d'escamots carlistes per la comarca, amb les greus represàlies que comporta tota guerra civil. Es van tancar les embocadures dels carrers que conduïen a les hortes i terres de conreu de les rodalies i es van emprar, per atendre aquestes despeses, diners existents de la Junta de construcció de la ribera.

Encara que existia aquest estat bèl·lic es va acordar a final de 1835 que es continuaria les obres de cobertura de la ribera entre el carrer Nou i el pont situat davant el carrer de Sant Cristòfol (ara plaça de la Palmera) i des del carrer de Vilafant fins al d'Olot. Se subhastaren l'any 1839 però es varen

La Rambla abans de construir el monument a Monturiol.

haver d'aturar, diverses vegades i no s'acabaren fins el 1844, puix la situació política era greu ja que en un moment donat tot l'Empordà estava bloquejat pels carlins i Figueres era l'únic asil de tots els fugitius. El castell era un reducte molt cobejat pels revoltosos, però no s'atreveien a atacar-lo perquè el temien. El 17 de maig de 1838 els carlins arribaren a les envistes de les muralles de Figueres, però no passaren d'allí. Amb el pronunciament del general Espartero es van apaivagar els fets. I van continuar les obres.

El 1838 es van instal·lar al sector de la Rambla 8 fanals d'oli que s'encenien només fins a les onze de la nit. Es va ordenar als hereus del difunt Tomàs Puig l'arranjament de la línia de façana de la casa seva en tot el llarg del nou carrer de Caamaño. A l'altre costat del carrer hi havia uns horts propietat de la vídua Pujol i el seu fill Comas, en què s'hi amagaven lladre-gots i gent de mal viure que atacaven i produïen esglais als vianants que hi transitaven. El 1843 es van produir uns forts aiguats, coneguts pel nom de Sant Ferreol, que van ocasionar destrosses en el material i part d'obres de cobertura de la ribera en el carrer de Caamaño, per la qual cosa el contractista Francesc Xatart va demanar a l'Ajuntament una indemnització de 1.626 lliures, pretensió acceptada amb la condició d'acabar ràpidament les obres, que van finalitzar-se en el mes de juliol del 1844. El 17 de setembre d'aquest any l'Ajuntament acordà el nom de Caamaño i Lasauca als dos nous carrers formats per aquesta cobertura. Aquests dos noms s'han mantingut sempre a excepció dels anys de la guerra civil 1936-1939 en què van portar el nom de Joaquín Maurín i Lina Odena, respectivament, que corresponien a capitosts revolucionaris.

La formació d'aquests dos carrers originaren queixes d'alguns propietaris en veure que altres guanyaven terreny en rectificar-se les línies de façana, a la vegada que podien aprofitar aquells murs com a fonaments de les noves edificacions particulars. El carrer de Lasauca es volia refer en línia recta, sense el petit cantell existent, però ocasionava moltes afeccions amb la conseqüent presentació de plets i es va decidir seguir el mateix curs de la riera i que els propietaris poguessin edificar sobres les "banquetes" pagant l'import de dos terços del cost de construcció dels murs.

La primera sol·licitud de permís d'obres per construir una casa al carrer de Lasauca és de l'any 1838 (abans de subhastar-se les obres) i exposa "un carrer en projecte que resultarà de la cobertura del tros de la riera Galligans des del carrer de Vilafant al carrer d'Olot". Significa que llavors no és pensava encara en la futura plaça del Sol.

El llit de la riera era molt ample en aquest sector puix en temps de la construcció del castell es permetia treure pedra "de la riera una mica més amunt de l'hostal"⁽⁴¹⁾.

ELS NOMS DE LA RAMBLA

La nova avinguda aconseguida en l'execució de les obres s'anà convertint ràpidament en el modern centre cívic de Figueres. Inicialment fou conegut indistintament per la 'Rambla' o "Passeig Nou", perquè en aquells moments es designava amb el nom de "Passeig Vell" l'actual carrer Magre on anteriorment hi passejaven les famílies més distingides en sortir els diumenges de la missa de dotze del matí de la Parròquia de Sant Pere.

Aquest costum es va traslladar a la Rambla i els figuerencs van abandonar les passejades pel carrer Magre, massa estret per moure-s'hi bé.

Poc temps després l'Ajuntament acordà la modificació i arranjament del camí que menava a la font Trobada, que era els actuals carrers d'En Pep

Ventura i Passeig Nou, millora amb la qual els figuerencs batejaren la nova via pública amb el nom de "Passeig Nou" i establiren per a la Rambla la nova denominació, de "Passeig Vell" baldament encara es mantenien els noms tradicionals de la Placeta i el carrer del Palau.

El dia 1 de maig de 1918 la Corporació Municipal, per aclamació acordà canviar el nom del carrer del Palau pel de Carles Casades de Còdol, "fill d'una respectable dama figuerenca", en agraïment als valuosos donatius oferts a l'Ajuntament per subvenir les despeses de la millora de la Rambla a dita època.

Amb la proclamació de la Segona República, el 14 d'abril de 1931 altra vegada l'Ajuntament disposà canviar-lo i generalitzà tot el passeig amb el nom de "Rambla", i així van desaparèixer els de la Placeta i del Palau o Carles Casades de Còdol. Per no desagradar aquest insigne figuerenc, el seu nom fou donat al carrer de Sant Josep puix l'antiga casa pairal dels Còdol a la Rambla també tenia sortida pel carrer de Sant Josep. Recordem que la República va treure els noms de sants dels carrers. Una conseqüència d'aquest canvi de nom originà, entre altres coses, un entebement de Carles Casades de Còdol del seu interès per Figueres⁽³⁴⁾.

En el mes de febrer de 1939, tot just acabada la Guerra Civil a Figueres la comissió gestora municipal acordà reposar el nom de sants als carrers que anteriorment havien portat aquest nom i el de Carles Casades de Còdol és tornà a dir de Sant Josep, desapareixent així totalment el record d'aquell figuerenc.

Pel que fa a la Rambla, els gestors municipals decidiren anomenar-la "Rambla Sara Jordà" en memòria d'aquesta figuerenca que havia mort afusellada a Barcelona en el mes d'agost de 1938 per sentència d'un tribunal republicà. Sara Jordà i Tutau era descendent directa del Joan Tutau, que fou ministre d'Hisenda en la Primera República⁽³⁰⁾.

Finalment l'any 1979 l'Ajuntament democràtic tornà a designar aquest passeig simplement amb el nom de "Rambla".

LA RAMBLA, EIX D'UNA CARRETERA

Anteriorment s'ha explicat que el carrer de Palau era conegut com l'antic Camí de Vilatenim a Vilafant, perquè menava a dites poblacions. L'any 1835 es van tenir les primeres reunions per tractar el projecte de l'any 1821 sobre construcció d'una nova carretera que anés de Besalú a Roses, suprimint i unificant els antics traçats.

A Figueres el projecte aprofitava els carrers de la Rutlla, part del carrer Nou i tot el carrer de Palau, a la vegada que el nou carrer que es formaria sobre la part alta de la riera anomenat carrer de Lasauca. Els veïns del carrer Vilafant s'amoïnaren davant aquesta proposta puix representava treure'ls el trànsit de l'antic camí de Vilafant i Besalú. La majoria eren hostalers, ferrers, estables, etc., alhora que "havien pagat preus molt cars pels solars"⁽⁷⁾.

Una RO del 15 d'octubre de 1849 classificà la nova carretera projectada de Primer grau de preferència, d'acord amb el Pla General de Carreteres de Catalunya del 29 de setembre de 1848, el que equivalia a donar prioritat a la seva construcció. Tot seguit es van iniciar les obres.

La carretera de Roses a Besalú unificà els antics camins de Vilatenim i de Castelló i es procedí a un vial nou que sortia de la plaça dels Monjos, avui plaça del Gra, travessant els terrenys de l'antic monestir de Sant Pere de Roda, avui Asil Vilallonga, que llavors eren propietat particular. Seguia, com s'ha dit, pels carrers de la Rutlla, Nou i part sud de la Rambla, per continuar

Els pagesos feien el mercat tant a la placeta alta com a la baixa.

pel nou carrer format sobre la riera i dit de Lasauca i una carretera que es formà desmuntant una part del turó de la Bateria o Puigdiví, avui zona Alta Turó i que es dirigia al coll de Vilafant amunt. La carretera, en el tram de Figueres a Roses, fou inaugurada el 27 de febrer del 1854, però no pas el tram de Figueres a Besalú que es retardà a força temps. El Senador figuerenc Tomás Roger es va dirigir el 1878 al ministre de Foment demanant explicacions per la tardança i oficialment es comunicà que s'havien aturat l'any 1872 amb motiu de la guerra carlina i que en aquest any només faltaven a construir dos ponts. Fou acabada l'any 1878.

Una disposició oficial del 4 de juliol de 1865 havia establert que el carrer del Palau de Figueres formava part de la carretera de Besalú a Roses i per tant estava subjecte a les disposicions que regulaven l'ús i construccions particulars a la seva riba.

En el mes d'agost de dit any de 1865 la corporació municipal acordà el trasllat de les parades del mercat de volateria de la plaça de l'Ajuntament a la placeta baixa de la Rambla.

L'enginyer de la província, que era el que avui és servei territorial d'Obres públiques i Urbanisme, tenia una autoritat total a l'assumpte de carreteres i en aquest sentit va comunicar que l'Ajuntament havia de retirar les parades ja que la placeta formava part de la travessia per aquesta vila de la carretera de primer ordre de Madrid a la Jonquera i que no s'hi podien posar llocs de venda de diversos articles, puix anava contra les ordenances de carreteres. Fins i tot deia que les voreres formaven part íntegrament de la carretera i que tampoc podien ocupar-se.

També els veïns de la plaça de l'Ajuntament i carrers dels voltants van protestar pel canvi, car el consideraven un perjudici per a les seves botigues.

El problema era greu, puix l'Ajuntament no disposava de lloc suficient a la plaça per col·locar-hi totes les parades, tenint en compte que l'Enginyer de la província havia completat el seu informe dient que el tros de carrer de davant la plaça de l'Ajuntament era igualment carretera pública i no s'hi podia posar ningú. A la plaça hi tenien lloc destinat 33 hortolanes de Figueres, 85 de Vilabertran, 22 revenedores i 20 venedors de patates, sense comptar les parades d'aviram. Per això el president de la corporació municipal va proposar que primerament s'omplís la plaça i després que anessin a la placeta, on ja hi havia, de temps immemorial, el mercat de cebes i alls. Nogensmenys, el Síndic va dir que calia suspendre l'acord, ja que podria portar conflictes amb el ram de carreteres i, tenint-ho en consideració, se suspengué l'acord, i es presentà una petició oficial al Govern perquè aclarís si les parades de volateria a la placeta infringien realment les ordenances.

Posteriorment, la placeta Baixa de la Rambla fou ocupada no solament per aquest tipus de parades sinó per moltes altres i només es deixaven lliure la calçada que anava en línia recta del carrer Nou al de Girona i la calçada del carrer del Palau.

PROGRESSIÓ DE LA RAMBLA

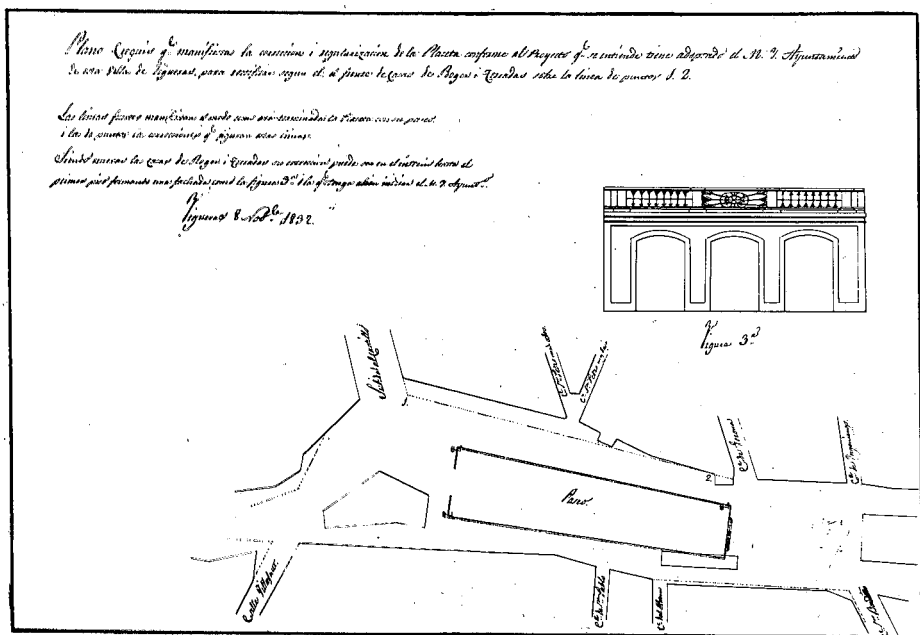
El caràcter senyorívol de la Rambla augmentà amb la urbanització del passeig. Es bastiren noves edificacions i a la vegada es realitzaren millores continuades.

En el 1832 es planejà la correcció i regulació de les façanes de la part d'orient des del carrer de Girona fins a la Pujada del Castell, avançant envers el carrer, però "siendo nuevas las casas de Roger i de Terrades su corrección puede ser en el interin hasta el primer piso"⁽⁷⁾. Afortunadament la rectificació no es va portar a terme i van quedar les voreres amb l'amplitud actual.

El 21 d'abril de 1844 va inaugurar-se a la casa número 27 del carrer del Palau, propietat de la família Còdol, la Societat Acadèmica i Recreativa fundada pels figuerencs Javier Fagés de Romà i Antoni Gaiolà, que fou la primera societat d'esbarjo local.

A partir de 1848 es produeix una renovació d'immobles. Del primer que es té constància és la casa dissenyada per l'arquitecte figuerenc Roca i Bros, propietat de Joaquim Monturiol situada a la cantonada del carrer Nou amb la Rambla. Quatre anys després el mateix arquitecte projectava la gran mansió de la família Fagés a la cantonada del carrer Enginyers, que és un dels exemplars més complets de l'arquitectura neoclàssica d'aquest arquitecte que durant uns anys va imposar el seu estil. Seguirien les cases Bonaterra (actual número 4 de la Rambla), Poli Deseia (en el número 15) i el Cafè Progrés (en el número 34). La majoria d'aquests edificis presenten elements decoratius de terracotes, pilastres amb capitells de formes gregues, valoracions ornamentals, sempre dins un estil neoclàssic. També els germans Vilallonga reformaren la seva casa pairal l'any 1862.

L'actuació urbanística que ja havia intentat variar la línia de façana de les cases de Roger i Terrades, també va planejar la modificació del frontis de les cases des del carrer Enginyers fins al de Girona, construint unes arcades, però l'Ajuntament s'hi oposà per afectar-li la Casa del Comú. Precisament aquest edifici el va llogar el Consistori l'any 1850 per destinar-lo per primera vegada a la sala de ball i d'aquí va venir el seu nom posterior de "Saló de la Placeta". El 1854 es diu que "preveient la gran aflluència de gent que pot

Un projecte de modificació de la façana de les cases Albert i Roger no va executar-se. La línia de puntets senyala fins on es volia avançar la façana.

acudir a la vila procedent de tots els pobles de la comarca amb motiu de la Fira de la Santa Creu, hi haurà ball públic tarda i nit al Saló de la Placeta destinat expressament al dit acte”.

Aquesta finalitat va perdurar quasi fins als últims anys de la seva subsistència (any 1900) baldament que l'Ajuntament havia pensat el 1860 convertir-lo en Casa de la Vila, idea irrealitzable per manca de cabals.

A partir del 1857 se succeïren les obres de millora urbanística de la zona. S'iniciaren omplint els fondals que quedaven “per evitar desgràcies”. S'anivellà el paviment de la placeta i el del carrer del Palau davant la Casa Muntada el qual es veié obligat a redreçar les cinc portes de l'immoble per haver quedar per dessota de la rasant.

El 31 de gener de 1860 es traslladà el mercat de l'oli del carrer de Besalú al Saló de la Placeta i el mes següent es plantaren els arbres de la vorera des de la Placeta a la Torre Gorgot. Finalment, en el desembre de 1861 els regidors decidiren la renovació total dels arbres de la Rambla, a causa del seu mal estat, i procediren el mes següent a l'arrabassament de les acàcies de l'entorn que es vengueren per fusta al preu de 1.000 rals de billó. Els nou arbres plantats, els actuals plàtans, foren protegits amb espines perquè la gent no els fes malbé.

Una altra entitat recreativa també es va fundar en aquest mateix any amb domicili a la Rambla. Fou el “Casino Figuerenc” (antic) amb estatuts del 25 de novembre de 1857, a la casa número 27 del Palau i que trenta anys després es fusionaria amb “La Fraternitat” desapareguda a finals de segle.

També el Liceu Figuerenc, el 19 de març de 1858, constituït per les famílies més riques i poderoses. El presidia Josep de Pagès i va establir-se a la

casa que ara porta el número 21, per passar després al carrer de Sant Pau i tornar a la Rambla, a l'edifici que ara està consignat amb el número 1. També va desaparèixer en el primer terç del segle XX.

Cal explicar que en aquests anys varen formar-se la majoria dels casinos figuerencs. A més dels anteriors esmentats figuren el Casino Menestral Figuerenc (any 1856), l'Erato (1862) i El Lazo (1866).

Curiosament l'any 1862 l'Ajuntament va decidir sortejar els llocs destinats als sabaters a la Rambla, perquè abundaven els "ataconadors" a causa del costum popular de venir a la Fira de la Santa Creu portant les sabates velles per fer-les adobar. Els esmentats sabaters es passaven tot el dia, des que clarejava fins a mitja tarda adobant sabates: soles noves, pegats, descosits, ataconar-les, etc... Era l'expressió d'una època que aprofitava com més millor el calçat.

Una novetat molt comentada de l'any 1876 fou la instal·lació a la mateixa Casa del Casino Figuerenc del primer museu muntat a la nostra ciutat. Es tractava d'un museu cicloràmic. No va durar gaire temps i en el mateix lloc s'hi acomodà l'Audiència de lo Criminal⁽³¹⁾ que comprenia els partits judicials de Figueres i Olot. Havia estat creada pel Govern en el mes de juliol de 1882 i va començar a funcionar l'1 de gener de 1883. Tres anys després fou obligada a canviar de local per desnonament traslladant-se a l'antiga casa Ferramon, al carrer Nou número 16.

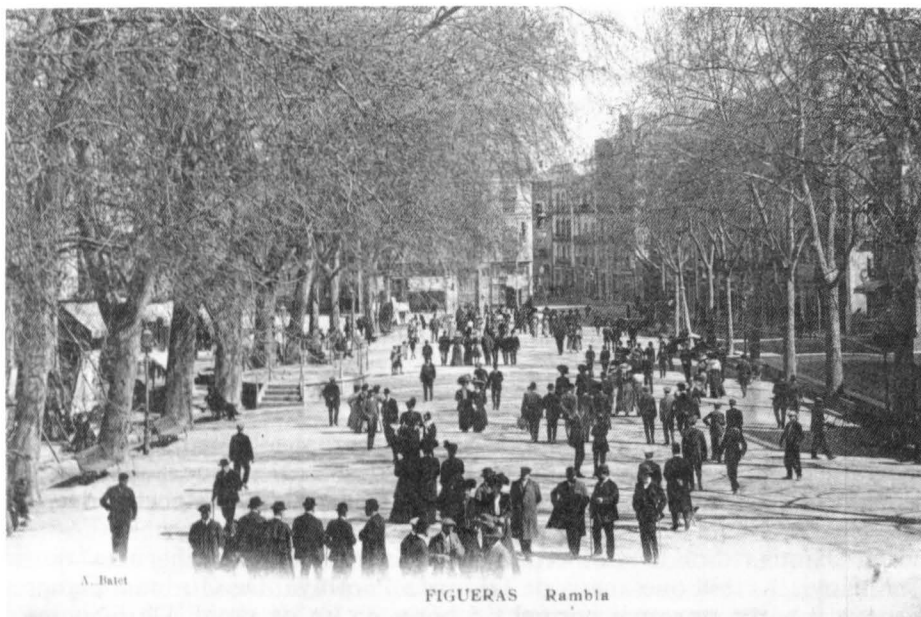
Quasi al final de segle, en el 1896, es produí una altra gran millora en l'ordenació del passeig. Es procedí a la construcció del bordó de pedra, s'aixecà la barana de forma uniforme i es col·locaren graons també de pedra a la part baixa. Igualment es feren les voreres laterals. Encara que ja hi havia uns bancs de pedra, s'afegiren altres 10 bancs de fusta i es va subhastar el servei de cadires pel preu de 1.224 pessetes l'any. Igualment es modificà el cadafal situat al mig del passeig on la banda militar del Castell hi tocava peces musicals.

Coincidint amb les Fires de la Santa Creu va començar un costum que s'allargaria durant anys, fins a la pavimentació ferma del sòl de la Rambla. Quan s'acostava el mes de maig, alguns carros transportaven tamborells de sorra i la brigada municipal tenia cura d'escampar-la i després d'aixafar-la, a fi d'aconseguir un paviment uniforme i mantenir el passeig en bon estat. També es regava sovint mitjançant una cuba tirada per una cavalleria. Una altra novetat fou la plantació d'arbres als vials de l'entorn.

Els últims anys del segle XX es distingeixen per un continuat increment de passejants que es reuneixen a la Rambla i que es passava les hores xerrant. Per les festes de la Santa Creu s'instal·len les parades de firaires que a poc a poc s'estendran pels carrers de Monturiol i de Caamaño. S'explica que els dies de fira o mercat s'haurien pogut recollir-hi les pallofes d'avellanes, pinyons i cacauets amb una pala, desgranades per la gent que hi feia tertúlia.

De bon matí es podien veure els pletòrics en anys prenent el sol matiner. Després la creuaven les minyones i assistents que anaven i venien de la plaça. Al vols del migdia la passaven i traspassaven els obrers, modistes, alguns enllustradors i altres desenfocats i a les hores caduceres els famolencs, mascles i femelles, d'un fresquívol esbarjo⁽³⁸⁾.

Els concerts de la banda militar eren quelcom habitual de la vida ciutadana local. L'escriptor Pere Teixidor⁽³⁹⁾ diu que "en fosquejar tothom feia cap al Passeig Vell on la Banda militar, encimbellada sobre un cadafal de fusta que semblava una cleda per a tancar ramats, il·luminant-se amb fanalets que anaven fermats als angles dels atril, interpretaven un repertori de compo-

El cadafalc per als músics al centre de la Rambla fou lloc de notables concerts.

sicions musicals que eren escoltades amb fuïció per un compacte grup de filharmònics que formaven rotllana sota mateix del temple”.

Fruit d'aquesta animació ciutadana fou la renovació de diversos edificis planificats per l'arquitecte figuerenc i nadiu de la pròpia Rambla, Josep Azemar. Potser el més significatiu és la Casa Cusí, al carrer del Palau, que quedava amb poca visibilitat per l'illa de cases del davant. Fou un edifici modernista, adobat amb detalls gòtico-renaixentistes, amb una escala noble que puja al primer pis. L'edifici encara avui manté la mateixa brillantor inicial i ha estat ben conservat pels seus descendents. És de l'any 1894 i 1903.

Altres projectes seus foren: Casa del senyor Puig Soler, l'any 1901, a la Rambla, cantonada carrer de Sant Pau (avui Armeria Romero). Casa Salleres, en el 1904, (avui Cafè Continental i part de Banca Catalana). Casa Tomàs Jordà, cantonada amb el carrer del Forn, (ara Banco Central). Casa Carbona, angle amb el carrer de la Portabella. I addició d'una planta a la Casa Poli Deseia (avui Cafeteria Astòria)

HOTELS I CAFÈS

S'installaren nous cafès i altres establiments hotelers que ampliaren l'oferta gastronòmica figuerenca. L'antiga fonda Poli Deseia es convertí en l'Hotel Comerç (que després es traslladaria al carrer de Lasauca i seria absorbit per la Fonda de Ca la Teta-Hotel Duran) i s'obriren la Fonda Estrasburch, al carrer del Palau; l'Hotel París, on ara hi ha el Museu de Juguets, l'Hotel Llobart, a l'antiga Casa Puig al capdavant de la Rambla i l'Hotel Quatre Nacions a l'illa de cases de la part alta.

De cafès hem pogut localitzar: Cafè del Siglo (baixos de la Casa Fages); Cafè Càmara (on avui hi ha el Museu de l'Empordà); León de Oro, després Cafè Emporium; Cafè Exprés; Cafès Tupinamba i Novetats avui Cafeteria Astoria; Cafè d'En Xicu Ros, després Continental; Cafè Royal, que en un temps se l'obligà a canviar pel nom de Cafè Español; Cafè Parisien després Cafè Rambla, avui souvenirs; Cafè Suís (on hi ha el Banco Central); Can Roig, després Novel i ara Da Quatre i el Cafè de l'Oli o del Progrés.

Al pis de damunt del Cafè Suís hi havia hagut la redacció del periòdic *Llibertat*, òrgan del partit lerrouxista, propietat del pastor protestant Lluís López Rodríguez i a la vegada local del Centre Radical. També sobre el Cafè Royal hi hagué la Federació Republicana Socialista de l'Empordà convertida després en l'Esquerra Republicana de Catalunya.

ELS ORDINARIS

Pel seu desenvolupament i la seva situació urbana, la Rambla era el punt geogràfic central i el cor de la vida ciutadana. Era escaient que d'allà sortissin la majoria dels ordinaris i serveis de línies regulars de transports i de viatgers.

A l'antiga Fonda Comerç havien fet parada la diligència de la Companyia Lavaill que anava de Girona a Perpinyà. De Girona a Figueres tardava 9 hores en servei normal i 5 hores en un de ràpid. De Figueres a Perpinyà el trajecte es feia en 12 o 15 hores, segons el sistema emprat.

De la Placeta Baixa sortien els cotxes de Ramon Ferrer que igualment anaven a Perpinyà. Del mateix lloc una línia menava a Olot i una altra a Castelló d'Empúries. A la Posada Estrasburch hi tenia etapa l'ordinari de Torroella de Montgrí i la Bisbal.

Quan arribà el ferrocarril la majoria dels hotels i posades tingueren diligències directes per al transport dels viatgers des de l'estació a llurs establiments.

En desaparèixer el transport per conducció animal es van instal·lar a la Rambla dues línies d'autocars. Una era la Sarfa, amb destinacions a l'Escala, Palafrugell i Palamós i l'altra la Teisa que feia el trajecte a Besalú, Banyoles i Olot.

Cal esmentar també el transport i lloguer de cotxes de l'Emili Llosa i en Deusedes a l'illa de cases de la Placeta Alta; el servei de tartanes d'en Xicres i l'ordinari d'en Corones, emplaçats al mateix lloc.

A causa de l'increment de vehicles que a la segona dècada començava a promoure's, els regidors municipals van establir un estacionament d'autos només a la Placeta de la Rambla (planta baixa) i a les places de la Palmera i del Sol. Els camions podien transitar per l'interior a una velocitat màxima de 10 quilòmetres hora. El 1923 s'instal·là el primer assortidor de benzina de la ciutat, a la placeta baixa. Posteriorment se'n posà un altre davant de l'Hotel París, actual Museu de Juguets.

LLOCS DE MERCAT

Al llarg de dos-cents anys dels quals s'ha trobat documentació, a l'entorn de la Rambla s'hi han desenvolupat diversos mercats de productes agrícoles. Anteriorment, probablement només hi havia el firal de bestiar que anà traslladant-se paulatinament, a mesura que la Rambla adquiria un nou nivell urbanístic, envers la Pujada del Castell, voltants de la Torre Gorgot, camí vell de Llers, antics terrenys del parc, etc.

De llocs de mercat hem trobat; 1819, en una regulació de parades, les canillaires, corders, sabaters, esclopers, vidriaires, ganiveters i venedors de roba vella, que inicialment estaven a la placeta baixa. Alguns foren traslladats al carrer del Palau. Els serrallers i ferreters estaven davant el pont de fusta, és a dir enfront de l'actual casa número 1. A la vorera de l'actual Museu de Juguets hi havia el mercat de gorres i taps. A la vorera, des dels carrers de Sant Pere al de Girona, els venedors de ferros i claus. També hi estaven els venedors de castanyes i glans, que els traslladaren al carrer de Castelló. Una vegada coberta la riera, a la Placeta Baixa també hi anaren les cebes, alls i maquinària agrícola.

El 1872 es prohibiren els jocs d'atzar que algunes persones practicaven al capdavall de la Rambla.

En formar-se els carrers de Monturiol i Caamaño, el mercat anà traslladant-se a les voreres, d'aquests carrers fins arribar a la plaça de la Palmera.

A principis del segle XX àdhuc s'hi establien gran nombre de parades d'espardenyes, peücs i roba. Aquests llocs es mantingueren fins el 1921 que foren traslladats a la plaça Triangular.

Acabada la Guerra Civil 1936-1939 tornaren a muntar-se per una temporada algunes parades de robes i calçat. També a la vorera al costat del monument de Monturiol fou autoritzat un lloc de venda de periòdics i revistes.

Entremig de tot aquest món mercantil no hi faltaren en el passar els xarlatans, els arrencaqueixals, els murris i els captaires.

LA CAMBRA AGRÍCOLA

Per les Fires i Festes de la Santa Creu de l'any 1899 es va organitzar una Exposició Internacional d'agricultura, ramaderia i indústria que fou una gran manifestació de la capacitat mercantil de la ciutat i de la comarca. Fou promoguda pel perit agrònom i professor de l'Institut Lluís M. Jordi i es van utilitzar els locals de l'Institut per a l'exposició de productes agrícoles, l'horta (avui pati i edifici del Col·legi Sant Pau) per a les plantes i els quadres de l'Institut per a bestiar. A l'exposició s'hi van presentar les últimes novetats i es va autoritzar a emprar l'escut de la ciutat de Figueres per als productes premiats. Els articles de consum destinats a l'exposició van quedar lliures de l'impost municipal. Una atracció especial fou la instal·lació del nou enllumenat elèctric que començava a funcionar a la ciutat.

L'èxit d'aquesta iniciativa esperonà els pagesos a constituir un centre permanent d'atencions agrícoles. El dit professor Lluís M. Jordi va agrupar nombrosos propietaris dedicats a la pagesia i prescindint de tota idea política o religiosa, van fundar la Cambra Agrícola Oficial l'any 1900, que es va instal·lar, provisionalment, en un local del carrer de la Barceloneta.

En aquest mateix any es va arribar a un acord amb l'Ajuntament per enderrocar el vell edifici del Saló de la Placeta, antic ball de soldats i minyones, i reedificar-lo amb una construcció destinada a estatge de la Cambra Agrícola. El projecte fou redactat per l'arquitecte municipal Josep Azemar. Les obres foren pagades per la Cambra amb aportacions econòmiques dels seus socis. L'Ajuntament, mitjançant contracte del 21 de desembre de 1901, els féu una concessió per 25 anys, amb un abonament anual de 100 pessetes en concepte de reconeixement de la propietat municipal. L'edifici

A. T. V. — 515 - FIGUERAS, Càmara Agrícola

La Cambra Agrària va ésser un dels projectes més importants de l'arquitecte Azemar. Construit l'edifici el 1901 fou enderrocat el 1968.

fou inaugurat en el mes d'octubre del dit 1901. En cas de rescissió de contracte abans del termini fixat, l'Ajuntament havia de pagar 1.000 pessetes per any que faltés per arribar als 25 assenyalats.

La Cambra arribà a tenir 1.294 socis.

L'any 1939, acabada la guerra civil, aquest edifici fou destinat a Casa Sindical de FET y de las JONS, segons la nova política del règim sorgit de la guerra. A la planta baixa funcionava el Cafè de la Cambra. L'any 1965 en inaugurar-se un nou edifici de sindicats al carrer del Poeta Marquina, l'antiga cambra va perdre aquest ús i l'Ajuntament acorda el 1968 enderrocar-lo i al seu lloc bastir-hi un altre edifici destinat a Museu de l'Empordà⁽³¹⁾.

EL RELLOTGE

El "rellotge de la Rambla" és una peculiaritat apreciada dels figuerencs.

Fou col·locat a principi de segle per la rellotgeria Soler que estava establerta precisament a la planta baixa del mateix edifici, on avui hi ha una perruqueria d'homes. Aquesta rellotgeria fou traspasada per la senyora Bofill, vídua Soler, a una altra propietat de Rellotgeria Casals que va tenir-ne cura. Posteriorment aquesta rellotgeria es traslladà de lloc, però va seguir custodiant el rellotge, al qual es donava corda des del pis. L'any 1933 el mecanisme estava avariament i en mal estat i l'Ajuntament va decidir-ne l'arranjament. Fou reinaugurat el 24 de juny de 1933. Després de la guerra va tenir cura del rellotge de Dr. Lluís Roquet, que havia obert el consultori mèdic al pis i des del qual li donava corda cada sis dies. També voluntàriament va pagar de la seva butxaca una avaria causada pel desgast de la corda de pesos.

L'esfera estava il·luminada per unes bombetes connectades a l'enllumenat públic, però un dia l'Ajuntament tallà els fils conductors i des de llavors el rellotge estava fosc. En jubilar-se el Dr. Roquet a finals de 1987, el rellotge va quedar sense funcionar perquè ningú li donava corda. El 1989 l'Ajuntament el féu reparar totalment en el taller del fuster Jaume Bosch, amb broques noves, un tauler nou i maquinària més perfeccionada, que va costar 412.000 pessetes.

EL COL·LEGI DE MARISTES

L'any 1905 es traslladaren a Figueres dos religiosos francesos de la Congregació de Missioners Germans de Maria, orde fundat a Lleó en el 1816. S'estatjaren a la casa número 39 del carrer del Palau, a l'antiga casa pairal dels Vilallonga (avui Banco Hispano Americano).

En aquell temps el Govern francès havia dictat diverses lleis per fomentar l'educació popular i abolir la instrucció religiosa a les escoles mantingudes per l'Estat. Les mesures anticlericals obligaren a algunes ordres a buscar un lloc en altres països. Igual va succeir als Germans de les Escoles Cristianes.

Els religiosos de la Congregació de Missioners Germans de Maria, més coneguts amb el nom de "Maristes", obriren un col·legi privat d'educació primària, que possibilitava l'entrada al batxillerat. Aquest col·legi comptava l'any 1911 amb 17 religiosos francesos, 1 d'anglès, 1 d'alemany a més de 2 cuiners. La casa era força gran i tenia un pati d'esbarjo posterior amb sortida pel carrer Sant Josep.

Un dels alumnes assistents al dit col·legi fou Salvador Dalí durant els cursos 1914-1915 i 1915-1916.

El Col·legi dels Maristes ocupava la casa pairal dels Vilallonga (avui edifici del Banco Hispano Americano). Grup d'alumnes del Col·legi.

L'any 1924 el Col·legi de Maristes suspengué el seu funcionament i la congregació es traslladà a un noviciat a Pontós.

LA LÒGIA "NUEVA LUZ"

En un piset de la casa número 36 de la Rambla, amb entrada pel carrer del Forn Nou, hi tenia el seu estatge la lògia maçònica "Nueva Luz" de Figueres. Depenia de la Gran Lògia Espanyola, de Barcelona, i estava presidida pel comandant d'Infanteria Ramon Soriano, que a la vegada era el segon Gran Mestre Adjunt de la dita Gran Lògia Espanyola. El comandant Soriano era també president del "Centre d'Excursions i Esports de Figueres" i cap de redacció de la revista editada per aquest club, dita *Canigó* fundada el 1926. També havia escrit diversos treballs d'investigació històrica com *El Castillo de San Fernando de Figueres*, *Tercer sitio de Gerona*, *Mort de l'heroi*, etc.

La Lògia "Nueva Luz" de Figueres va tenir forta influència a la vida local. Van residir en aquest pis fins al mes d'abril de 1932 que feren el trasllat a un nou domicili al carrer de Monturiol. La gent va seguir amb curiositat el canvi de mobles i pogueren veure les taules triangulars, les llegendes i la cambra negra. Alguns més atrevits i tot anaren a veure l'habítacle. En el sostre de les seves cambres hi havia pintats els astres i altres dibuixos.

ENLLUMENATS

No sabem com eren els primers llums públics del sector de la Rambla, però hom suposa que en els anys que la riera anava descoberta l'enllumenat consistia en uns engraellats de ferro forjat fixats a les muralles, a cada sortida dels portals, dintre els quals es cremaven unes teies. L'any 1838 aquest enllu-

menat es va canviar per llànties d'oli col·locades a les cantonades dels carrers.

En el mes d'octubre de 1860 van posar-se els primers fanals de gas de la fàbrica del carrer Eres de la Vila. Els fanals s'encenien a dos quarts de sis del capvespre i s'apagaven a les onze de la nit. A la dita fàbrica l'Ajuntament els concedí dues plomes d'aigua preses de la font i del safareig públic del final del dit carrer de les Eres de la Vila. El nou enllumenat va representar una gran millora en relació als antics fanals d'oli. Els fanals de gas estaven col·locats sobre les columnes de ferro distribuïdes distancialment a cada costat de la Rambla i deixaven caure una claror groga a la petita zona il·luminada. La resta era fosc.

L'any 1897 aquest enllumenat tornà a canviar radicalment. Les lluminàries elèctriques van imposar-se plenament. L'Ajuntament concertà amb l'empresa "Plaja i Coromina" la instal·lació de dos focus d'arc voltaic de 1.200 bugies posat en columnes i un altre al centre de la Rambla sostingut amb filferro. La inauguració va tenir lloc el dia 11 de juliol de dit any 1897 però no va obtenir l'efecte desitjat per alguns defectes que s'intentaren corregir. El 26 de juliol de l'any següent es van connectar finalment tots els llums. Els figuerencs pogueren veure un enllumenat esplèndid, de gran potència lumínica. Inicialment, però, no va funcionar massa bé per les dificultats dels carbons de l'arc voltaic i per dificultats econòmiques de l'empresa. La constitució d'una nova societat dita "Alumbrado eléctrico de Figueres" promoguda per l'acabat Carles Cusí de Miquelet, després reconvertida en la societat "Hidroeléctrica del Ampurdán S.A." va normalitzar l'enllumenat elèctric que fins l'any 1921 va conviure amb el del gas per exigències del contracte vigent amb l'empresa productora de gas.

A la reforma de la Rambla de l'any 1918 es van col·locar uns fanals de ferro colat amb un globus i uns altres de llautó a les columnes laterals del monument a Monturiol que van perdurar fins al 1976 que foren substituïts pels actuals d'estil noucentista que van costar 1.421,892 pessetes.

SÒL DE LLAMBORDA

Tots els vials del voltant de la Rambla eren de terra amb pedra trossegada que periòdicament arranjavien els empleats de la brigada municipal. L'any 1910 el figuerenc Carles Cusí de Miquelet, que era diputat a Corts, va realitzar intenses gestions a Madrid per aconseguir que l'Estat procedís a la pavimentació amb sòl de llamborda de tots els carrers que creuaven per la població i que formaven part de les carreteres nacionals. La primera contestació del govern, indubtablement per ajornar l'obra, fou que l'Ajuntament havia de renovar abans les clavegueres d'aquests carrers. Els regidors municipals acordaren un pla que no solament renovava aquesta xarxa de clavegueres, sinó la de molts altres carrers, i promogueren un crèdit especial. Les gestions del senyor Cusí a Madrid van durar diversos anys. Finalment, una ordre del Ministeri de Foment del 17 de setembre de 1919, facultava la pavimentació dels carrers interiors per on passaven les carreteres amb la condició que els Ajuntaments havien d'aportar la meitat del seu import o si no deixaven els carrers de terra tal com estaven. L'Ajuntament de Figueres acordà disposar de 180.297 pessetes per a l'execució de les obres per contractació. Tot i això, les obres per part de l'Estat es van retardar i l'any 1923 eren reclamades per l'Ajuntament. La contestació oficial fou que es realitzarien l'any següent. Efectivament, el 1924 es portà a terme aquesta pavimentació amb sòl de llamborda des del Molí de la Creu de la Mà (avui plaça de la Creu

de la Mà) fins a can Claudi (avui encreuament del carrer de la Jonquera amb el del Rec Arnau), travessant tot el llarg dels carrers Nou, Placeta Baixa de la Rambla, Girona i la Jonquera. També s'hi va incloure la carretera de Roses a Besalú, és a dir els carrers Vilallonga, Rutlla i Lasauca. En el cas de la Rambla el govern només va pavimentar el tram de pas directe entre el carrer Nou i el de Girona i a l'Ajuntament li calgué, pel seu compte, pavimentar els dos triangles que quedaven per davant de l'avui Museu de l'Empordà i del monument de Monturiol. Posteriorment es pavimentà tota la resta dels vials de la Rambla⁽³³⁾. A partir d'aquests moments era habitual el soroll del colpejar monòton de les llànties de ferro de les rodes dels carros sobre la pedra dura de les llambordes.

ELS PLÀTANS DE LA RAMBLA

Una de les gràcies de la Rambla són els 26 corpulents plàtans que la franquegen, 13 per banda. Foren plantats l'any 1862. Els del marge nord han crescut més fornits que els de l'altra banda que és més ombrívola. El de més amunt d'aquesta vora és més petit que els altres per haver estat plantat durant la reforma de la Rambla en el 1918 en haver-se enderrocat l'illa de cases de la placeta alta.

El 13 de desembre de 1861 els regidors municipals van estudiar amb atenció el mal estat dels arbres llavors existents, alguns dels quals estaven morts i acordaren la seva renovació per plàtans. El 28 de gener de 1862 adjudicaren la venda dels arbres vells i la seva obligació d'arrabassar-los, pel preu de 1.000 rals de billó, puix havia de replantar els nous abans de deu dies. Plantats els nous plàtans, es protegiren amb espines al voltant del tronc per evitar que els perjudiqués la gent.

Des de llavors els arbres han merescut una constant atenció pels edils i pels habitants figuerencs en considerar-los quelcom substancial de la població. Però el que han estat contradictòries i polèmiques són les podes realitzades en el pas dels anys.

Una de les coronacions més severes fou la de l'any 1957 que motivà fortes protestes ciutadanes que obligaren a l'Ajuntament a suavitzar l'espurgament. En aquella ocasió van treure's 48 tones de fusta.

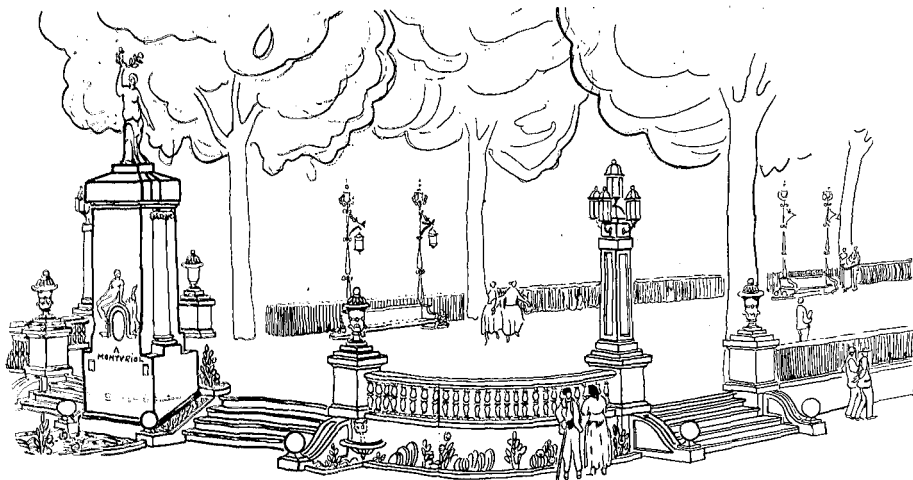
Una altra poda molt profunda, que fou una autèntica coronació, va ésser l'any 1975. Després de consultar persones enteses s'optà per la coronació. Les protestes foren també molt enèrgiques, però en veure's que la majoria de les branques estaven profundament corcades, amb greu perill de la pervivència dels arbres, es van calmar els ànims. La fusta aconseguida fou de 95 tones. El pintor Salvador Dalí va demanar algunes branques corcades per les seves formes surrealistes.

Posteriorment hi ha hagut altres espodassaments majorment motivats per la invasió de pardals i estornells que convertien el passeig en un femer dels excrements dels milers d'ocells. Es volia impedir la seva presència per la manca de branques on pernoctar. Sorgiren noves protestes tant en defensa dels arbres com de la protecció dels ocells. Es considera un patrimoni ciutadà defensat amb passió.

LA GRAN REFORMA

A la sessió del Ple Municipal del dia 15 de setembre de 1916 es presentà una proposta en la qual es deia "...Figueras tiene su Rambla por todos admirada y por propios y extraños loada. La naturaleza la ha dotado de tan hermosos plátanos que no tienen digna semejanza en otras ciudades de Catalunya. Mas si nuestros antepasados supieron legarnos tal bello paseo como recuerdo glorioso que enlazase con verde follaje la ciudad vieja y la ciudad nueva, el ayer y el mañana, debe reconocerse que no hemos completado la obra por ellos comenzada. En estos momentos, cuando en todas las ciudades modernas se plantea el problema del hacer que la ciudad sea para el hombre y no el hombre por la ciudad, quisieramos coronar dignamente la obra de aquellos concejales que supieron iniciar un paseo con personalidad propia. A completar su esfuerzo, resolviendo para siempre la urbanización de nuestra Rambla tan catalana y a la vez tan ampurdanesa es a lo que va dirigida esta proposición... Es la Rambla el Salón de la ciudad. Tiene distinción y elegancia que alcanzará la plenitud de su belleza... Tiene la Rambla de Figueras algo de la Agora griega, más recogimiento que los boulevares franceses y más personalidad que los Parkways americanos... La Rambla sintetiza y expresa el alma ampurdanesa..."

Aprovada per unanimitat la proposta es va encarregar el projecte a l'arquitecte municipal Ricard Giralt i Casadesús⁽⁴⁰⁾ que va merèixer el consentiment de la Corporació municipal el dia 20 de juliol de 1917. Exposat a informació pública sense cap impugnació, s'eleva al governador civil perquè el declarés d'utilitat pública. El mateix arquitecte va mostrar una maqueta del que seria el conjunt urbà al Magatzem Puig París del carrer de Girona i el jove figuerenc estudiant d'arquitectura Pelai Martínez en féu una perspectiva. S'organitzaren festes als cines Edison i el Jardí per recaptar cabals i el poeta Eduard Marquina, vinculat a Figueres, va dedicar una prosa titulada "A la nova Rambla"

Dibuix de la reforma de la Rambla fet per l'arquitecte Ricard Giralt.

Per completar la quantitat al pressupost especial d'inversions es va recórrer a un préstec de 25.000 pessetes a la Banca Ferran a reintegrar en dos anys i mig. Les primeres 12.500 foren facilitades sense interès i la resta al 5 per cent.

Les obres van consistir en una nova anivellació del sòl, construcció d'una balustrada de "pedra de Figueres", parterres de pedra artificial i noves graonades d'entrada, així com la col·locació de fanals i de ferro colat amb pedestals i llànties de bronze.

El passeig fou allargat 8 metres per la part baixa i 16 metres al capdamunt i s'obtingué així una superfície de 135 metres de llargada i de 21 a 27 d'amplada.

L'anivellació del seu sòl en relació a la rasant dels carrers adjacents, quedà resolta amb unes escales; cal pujar 4 graons a la part baixa, 5 enfront del carrer de Sant Pere, 3 davant el carrer de Girona i 3 més a l'altra banda i baixar-ne 2 a l'embocadura del carrer de Sant Pau i a la part del mateix costat. La part de la Placeta Alta és a peu pla.

El propòsit incloïa la construcció d'uns urinaris que no es pogueren portar a cap fins a l'any 1928 per la disconformitat d'alguns veïns.

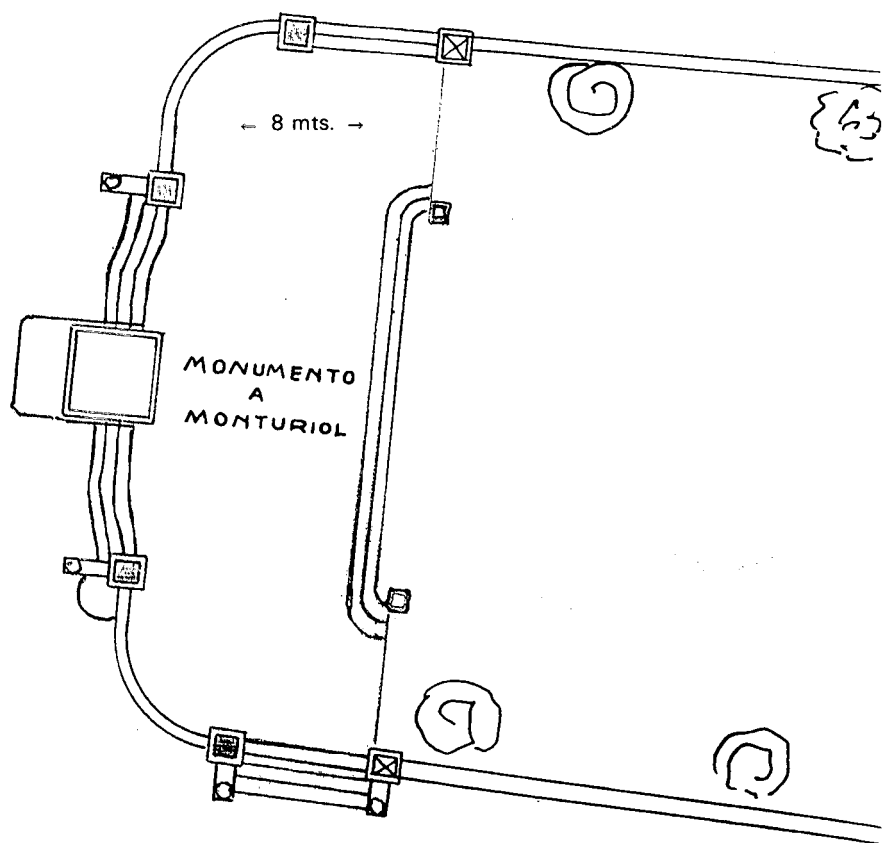
Ahora es preveia l'enderroc de l'illa de cases de la part superior i la Torre d'en Ral, a la cantonada del carrer de Girona.

Entusiasmats per la millora, també alguns particulars reformaren llurs establiments. Destaca el cafè d'En Xicu Ros (ara Continental) dissenyat per l'arquitecte municipal Ricard Giralt en un estil imperi modernitzat.

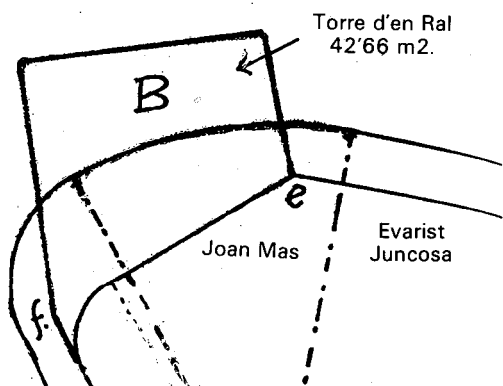
El 1922 els consellers acordaren enquitranar el sòl per donar-li un caràcter més vistós i permanent. Decidiren fer-ho a càrrec de la mateixa brigada municipal d'obres. Es pavimentaren 297,60 metres quadrats que van costar 4.580,50 pessetes de material i 700 pessetes d'una màquina Metxger comprada per a tal finalitat. Aprofitaren per reformar la font de la part alta. Un any després s'autoritzava a la SA Adrianense la instal·lació d'un assortidor de benzina a la Placeta Baixa per atendre la demanda de combustible per als vehicles a motor que ja començava.

Totes aquestes millores, juntament amb la col·locació del sòl de llambordes als vials, transformà l'espai de tota la Rambla. Ja no era possible deixar els carros i llurs cavalleries aparcats en aquella part, però va mantenir i augmentar les reunions dels grups de pagesos i negociants de bestiar davant els cafès situats a l'entorn de la Rambla, especialment als del capdamunt per la proximitat dels mercats de l'aviram (que es feia al carrer de Vilafant) i de porcí (a la Pujada del Castell). Les reunions eren prolongades i es tractava i es discutia sobre la cotització de les mercaderies. S'explica⁽²⁹⁾ que anteriorment s'hi aparcaven tants de carruatges que interceptaren el lliure trànsit.

S'ha dit que amb aquesta millora es posà "la clau de volta" amb mestria a l'extraordinari clos urbà de Figueres. De línies generoses i modernes, amb 26 obeliscs vegetals, la Rambla és un esclat de lluminositat obtinguda per la seva privilegiada orientació d'est a oest, arrecerada per un sol que l'acaricia des que surt fins que es pon.

CALLE

La Rambla s'allargà 8 metres envers la placeta. Aleshores es guanyaren 42 m² de vial en enderrocar-se la Torre d'en Ral.

ENDERROC DE LA TORRE D'EN RAL

L'any 1901 ja s'havia parlat d'enrunar la torre coneguda amb el nom d'en Ral situada a la cantonada del carrer Girona. Aleshores no es pogué realitzar perquè l'Ajuntament no disposava de les 5.000 pessetes requerides pel propietari, en Joan Mas.

Amb la nova urbanització de la Rambla resultava fonamental aquest enderrocament ja que escanyava el pas dels vianants i vehicles. Es pagaren en aquesta ocasió 25.000 pessetes i es guanyaren 42,66 metres quadrats de via pública. Es formà així l'actual xamfrà del carrer de Girona.

També es volia alinear la casa Carbona traient la torre, però com que tenia elements naturals de pedra, es decidí conservar-la i obrir un porxo a la part baixa per al lliure trànsit dels vianants. La idea va quedar sense fer-se de moment.

ENDERROC DE L'ILLA DE CASES D'EN BARGAN

L'antiga illa de cases que s'havien conegut amb el nom d'En Bargan fou una constant preocupació de l'Ajuntament que preveia la seva desaparició per aconseguir un major espai al passeig. Però sempre va topar amb el problema de les indemnitzacions econòmiques. L'any 1917 la cosa va prendre un aire definitiu.

L'illa la composaven 9 cases amb un total d'11 botigues. Eren: Coronas (ordinari), Masdevall (llibreter), Llosa i Deusedes (assegurances i cotxes de lloguer), Soler (robes), Cos (llauner), Pepet del Pinyó (sabater), Lapedra (perruquer), Reynal (carnisser), Petus (pells adobades), Xicres (tartanes) i l'Hotel 4 Nacions.

La torre d'en Bodallés o d'en Ral estrenyia el pas de vehicles i vianants a la cantonada del carrer de Girona.

L'any 1917 el figuerenc Carles Casades de Còdol va lliurar a l'Ajuntament 25.000 pessetes per ajudar a pagar les despeses de compra dels immobles i 10.000 més per enderrocar-los. En mèrits a aquesta generosa aportació, la Corporació municipal acordà posar el nom "d'aquest ciutadà generós i patrici" al vial d'enfront de casa seva, l'anomenat carrer del Palau. Durant la República un altre acord municipal va treure aquest nom.

Les cases de l'illa s'anaren adquirint successivament. L'11 de maig les números 2 i 4 propietat dels germans Corbera, per 7.000 pessetes totes dues. L'1 de juny les números 8 i 10, de Josep M. Pagès, per 30.000 pessetes totes dues. El 28 de desembre les números 6 i 16 de Maria Garreta, per 10.000 i 15.000. El 6 de febrer de 1918 la 14, d'en Corones, per 14.000. El 15 de maig la 12, d'Antoni Roger per 9.000 i tot seguit la número 18, propietat del comte de Vilallonga per 10.000. En total l'adquisició dels immobles va costar 95.000 pessetes, més els treballs de la demolició i un sopar als obrers que van executar l'ensorrament. En el mes de setembre de 1918 ja no quedava cap casa d'empeus.

Al pagament de les despeses hi hagueren algunes altres col·laboracions pecuniàries modestes i s'organitzaren festivals a la Sala Edison per recaptar diners per a aital finalitat.

EL MONUMENT DE MONTURIOL

El gran complement d'aquesta millora fou l'elevació del monument a Narcís Monturiol. La idea d'aixecar aquest monument ja s'havia enraonat l'any 1890 amb motiu de posar-se el seu retrat a la Galeria de Catalans il·lustres, però sense cap resultat concret.

Amb la reforma de la Rambla es va convocar un concurs per fer el monument que fou adjudicat a l'arquitecte Ricard Giralt i a l'escultor Enric Casanoves. La seva execució es va finançar amb donatius i festivals i va costar 25.000 pessetes. Té una altura de 7,30 metres i calgué construir un pilar per dessota del monument, a la part de la riera, per protegir la volta que la cobreix ja que tot el pes del monòlit carregava sobre la dita volta.

Aquest important esdeveniment anà precedit d'una àmplia tasca literària promoguda per l'Institut d'Estudis Catalans. Es va publicar en els "Quaderns d'estudis" el treball de Narcís Monturiol, traduït per Carles Rahola, "Ensayo sobre el arte de navegar debajo del agua" i el llibre de l'escriptor i polític figuerenc, Josep Puig i Pujades, amb la biografia de Narcís Monturiol, sota el títol "Vida d'heroi". L'Ajuntament acordà posar el nom de l'inventor al carrer de Sant Guillem, on havia nascut.

La inauguració del monument fou a les tres de la tarda del dia 2 de maig de 1918. Tots els edificis que envolten la Rambla s'embelliren amb domasos als balcons.

La premsa de l'època informa que hi havia una gentada enorme. "Els balcons eren també espesseïts de gent on ressaltaven formoses dames que amb els seus vestits clars de primavera donaven com sempre la nota simpàtica de la festa".

Hi havia el president de la Mancomunitat de Catalunya, Sr. Puig i Cadafalch; representacions dels Ajuntaments de Girona i Barcelona i de la Diputació de Girona i d'altres poblacions. També el ministeri de Marina havia desplaçat un grup de mariners que dipositaren una corona de flors al peu del monument. El ministre de Foment, l'empordanès Francesc Cambó, envià un telegrama dolent-se de la seva impossibilitat d'assistència per afers de les Corts a Madrid.

La premsa també diu que “el lloc on està emplaçat el monument es trobava engalanat amb banderes i gallarets, d'entre les quals en ressaltaven algunes de catalanes”. La filla de Monturiol, Anna, féu córrer la cortina que cobria el monument i el fill Emili va agrair l'acte.

Alguns actes paral·lels foren una exposició retrospectiva de l'obra de Narcís Monturiol a l'antiga Cambra Agrícola i una exposició a la qual participaren dos joves artistes figuerencs: Salvador Dalí i Ramon Reig.

L'aviador figuerenc Canudes, dos anys després va voler retre homenatge a Monturiol i en un dels vols que va fer sobre la població va deixar caure un ram de flors amb una llaçada sobre el monument.

L'esvelta figura que corona el monument fou objecte d'un tractament especial de protecció l'any 1975 amb un fixador permanent que aïlla els metalls dels agents exteriors, amb un cost de 370.000 pessetes.

Després d'aquesta gran reforma el passeig havia sofert un canvi radical i era un autèntic orgull dels figuerencs. Alguns l'anomenaven el “saló de l'Empordà” i altres el comparaven a “una germana petita de les Rambles barcelonines”. El 1928 es va pensar en una altra millora consistent a substituir el sòl de quitrà per un de paviment de llosetes asfàltiques, així com la construcció d'uns urinaris públics a la part superior que fins llavors havia estat sobre la taula dels projectes per l'oposició d'alguns veïns d'aquell sector. Amb motiu de la nova pavimentació, l'any 1929 es va celebrar un Ball Pla a l'entorn de la Rambla, copiant una tradició que es feia a Olot. L'any següent també va servir d'escenari d'un Cos Iris que tothom va gaudir amb gran gatzara.

D'aquests anys són també la reconstrucció de les cases número 21 premiada per la Cambra de la Propietat Urbana de Girona; la número 22 de l'arquitecte J. Guma Cuevas i les tres reformades segons disseny de l'arquitecte Pelai Martínez: Casa Canet (any 1933), Farmàcia Martín i Casa Terrades (1932).

La Guerra Civil 1936-39 va transformar, com tantes altres coses, la vida quotidiana de la Rambla. La nit del 18 de juliol del 1936 la gent, en sortir dels cinemes i balls, feia grups a la Rambla parlant dels esdeveniments que s'havien produït al Marroc en un alçament militar. Les notícies eren confuses i ningú no pensava en la tragèdia que començava a alçar-se. A les set del matí del dia següent la Rambla era escenari del pas d'un piquet de soldats que havia baixat a proclamar l'estat de guerra. Després van accelerar-se els fets. El dia 20 de juliol quedaven incautades les cases dels número 15 pel PSUC i la número 21 per la CNT i la Fai.

En el 1937 l'Ajuntament va disposar l'enderroc de la Torre d'en Carbona amb la finalitat de rectilinear la façana de la Rambla. El propietari va demanar que les obres no es fessin durant l'hivern i s'acceptà realitzar-les pel mes d'abril de l'any següent, sense dret a percebre el propietari indemnitzacions de cap mena.

En el 1938, amb els estralls dels bombardeigs sobre la ciutat, es construí un refugi a la part alta de la Rambla, aprofitant els urinaris existents.

Acabada la guerra i retirada una caseta que s'hi havia instal·lat de propaganda d'un partit polític, la Rambla tornà a ser escenari de la vida social figuerenca i va veure, per primera vegada, la celebració d'algunes misses de campanya i de sovintejades desfilades militars. Aquestes passejades ja havien estat cosa freqüent en temps de la Monarquia i de la República.

En el 1940 es repetí el Cos Iris a l'entorn de la Rambla amb una “guerra” de flors naturals, però no va tenir continuïtat en considerar-se un costum dels “temps de la República”.

La Rambla era el lloc de les passejades a l'hora de sortir de missa al matí i de les sessions de cine i de ball de la tarda. Àdhuc els noctàmbuls ho feien en acabar la sessió de cinema de la nit, desgranant els comentaris del dia. La Rambla era una autèntica roda de vianants que passejaven en direcció inversa a les broques del rellotge. Quan a l'hivern feia fred aquest costum es traslladava al vial de la part nord, algunes vegades sobre vertaderes catifes de fulles seques dels plàtans. No hi havia perill del pas de cap vehicle, puix era una època de ben poc trànsit.

El Cafè Royal fou obligat a canviar de nom pel de Cafè Español. Tenia una denominació poc "espanyola" en uns temps que primava una política totalment nacionalista i centralista.

En el 1965 la Comissió de Festes decidí retirar del marc de la Rambla els Focs artificials que són la cloenda de les Fires i que sempre s'havien fet en aquest lloc. L'argument bàsic fou el perjudici que causava en els parterres laterals el trepig de la gent. Hi hagueren protestes, però la mesura fou en general ben vista. Hi mancava visibilitat i l'espai es feia petit per la gernació d'espectadors.

En el 1968 es tornà a organitzar les cavalcades de carrosses al voltant de la Rambla i dels carrers de Monturiol i Caamaño, en una reedició del Cos Iris d'antany. Immediatament va gaudir de gran popularitat i d'una massiva presència i participació de gent, passant a ésser un dels actes més populars de les Fires.

També s'iniciaren altres activitats com la Fira del Dibuix i la Pintura, Fira del Llibre d'Ocasí, Fira del Segell, Firesport.

La Fira del Dibuix i la Pintura va iniciar-se per les Fires de la Santa Creu de l'any 1961, organitzada per l'Agrupació de Cultura del Casino Menestral Figuerenc i s'ha mantingut amb un esplendor cada any superior a l'anterior. És una manifestació artística que ha assolit una importància sorprenent arreu de Catalunya, d'Espanya i de fora. A partir de l'any 1963 s'elegí una Mussa dels artistes, del retrat de la qual tenia cura el pintor Joan Granados. La desfilava anava precedida per un ninot dalinià. El nombre de participants ha arribat a ésser tan important, més de 150, que ha calgut ocupar part de la placeta alta.

La Fira del Llibre antic i modern té el seu començament l'any 1980 i aplega també un gran nombre de venedors i col·leccionistes.

La Firesport és més moderna i va organitzar-se l'any 1989 amb 30 participants i amb el muntatge d'una pista polisportiva al mig de la Rambla on es disputaren encontres de diversos esports.

En matèria esportiva també ha estat l'escenari de l'arribada d'infinat de proves ciclistes: Volta a Catalunya, Volta a l'Empordà, Trofeu Francesc Guillaumet, etc. Fins i tot en la Volta a l'Empordà del 1989 la final de l'etapa contrarellotge es féu al bell mig de la Rambla amb una estudiada plataforma d'entrada a la graonada de la part baixa.

Igualment destacables són les audicions de sardanes. Sembla que a partir del 1854 no van manca a cap programa de la Fira de la Santa Creu les audicions de "sardanes llargues" tal com les va concebre Pep Ventura. Llavors el músic tenia trenta-set anys i havia transformat la "sardana curta" que estava agonitzant amb la nova instrumentització que va metamorfosejar les míseres cobles amb un nou concepte que va prendre gran volada i es va arrelar tot seguit al cor del poble. La Rambla va veure la substitució del ball del contrapàs per la nova sardana que ja fou habitual a totes les fires. L'audició d'aplecs dins del nostre passeig va començar l'any 1975 amb l'avinentesa del

centenari de la mort de Pep Ventura. Va seguir l'any següent, però el 1977 es traslladà l'aplec al Parc Bosc municipal fins que l'any 1986 es tornà a portar a la Rambla. A més no hi falten les audicions regulars mensuals o tradicionals de determinades festes.

Les últimes millores urbanístiques importants foren l'any 1968 en substituir-se el sòl de llosetes asfàltiques per un paviment de mosaic vibrat amb un pressupost d'1.010.000 pessetes, que és l'actual.

Fora del passeig cal ressenyar les millores de l'ampliació de la vorera de la part de migdia, és a dir l'antic sector del carrer del Palau. El 1985 es va reformar la vorera del tram entre el carrer de Sant Pau i el Carrer Nou, amb l'aportació econòmica dels comerciants del sector. Es va deixar un vial per al trànsit de vehicles d'un sol carril, i es va suprimir l'aparcament de vehicles.

El tram del carrer de Sant Pau al de Vilafant va tardar tres anys a executar-se per l'oposició dels veïns que alegaven insuficiència d'un sol carril de circulació de vehicles, falta d'una zona de càrrega i descàrrega de serveis com el butà i altres de primera necessitat, inconvenient de recollir i traslladar malalts de les cases que hi tenien la façana, etc. El nou projecte municipal va preveure una zona de servei d'uns 25 metres de llargada i sobre les noves voreres s'hi col·locaren unes jardineres mòbils per motius especials. Les obres es realitzaren l'any 1989.

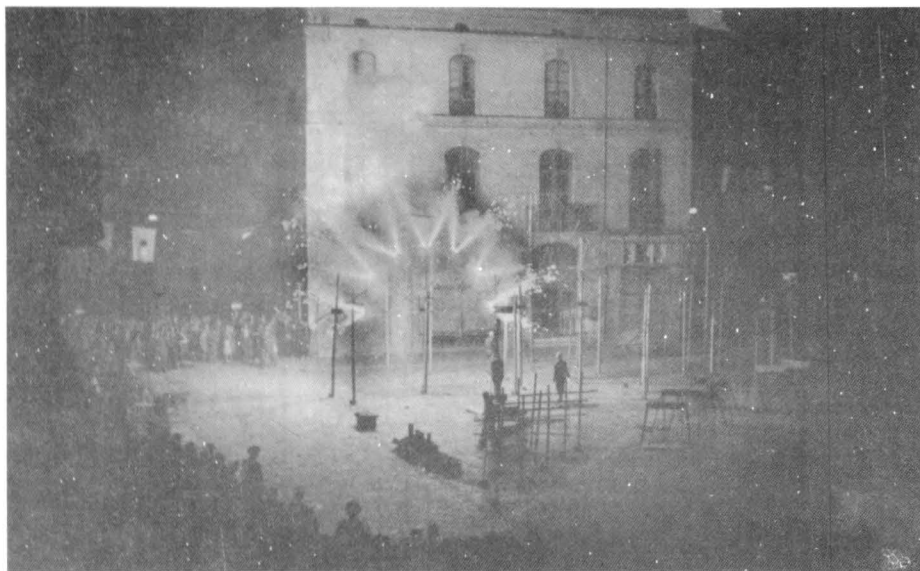
Com a cloenda d'aquest capítol direm que en algunes ocasions obrers de la brigada municipal han recorregut el túnel de la riera. Es tracta d'una tasca desagradable per la gran quantitat de rates que conviuen a la foscor, el desguàs de les clavegueres laterals i la brutícia amuntegada en alguns llocs, procedents dels aiguats. A la riera s'entra pels extrems laterals, però a la Rambla hi ha dos trapes d'entrada, una prop dels urinaris i una altra a la part baixa de la placeta. Hi havia una antiga trapa quasi davant l'embocadura del carrer de Sant Pere. En el tram dessota de la Rambla la volta està protegida per dos pilastres: l'un a la part alta, per dessota un angle de la façana de la casa número 17 de la Rambla, i un altre situat sota el monument de Monturiol per protegir la volta pel pes del monòlit.

A la placeta baixa de la Rambla l'Ajuntament hi col·locava per les festes nadalenques un gran avet, però les constants protestes dels ecologistes motivaren que a partir del 1989 es construís un arbre artificial, col·locat al mig de la Rambla i que va costar 555.000 pessetes, amb la intenció de fer-lo servir diversos anys.

LA INVASIÓ DELS OCELLS

A mitjans de la dècada del 1960-70 els ocells començaren a pernoctar a la Rambla en proporcions cada vegada més elevades. Es tractava de les espècies de pardals i estornells que al capvespre en bandades de centenars retornaven dels camps de conreu de la contrada i es posaven sobre les branques dels plàtans per passar la nit. Els seus excrements formaven cada matí, quan els ocells prenién el vol per anar a cercar l'alimentació a les zones agrícoles, una gran catifa que molestava la gent, tot i que la brigada municipal tenia cura de netejar amb mànegues d'aigua a pressió. Els taxistes, que tenien els seus vehicles aparcats sota els plàtans sofriren les pitjors conseqüències en embrutir-se'ls els cotxes.

En el mes de setembre de 1968 l'Ajuntament acordà que empleats de la brigada de Parcs i Jardins procedissin a tirar coets contra els ocells amb la intenció de foragitar-los. Van sorgir innumerables protestes de veïns que

Els focs artificials foren sempre una gran atracció ciutadana, però les petjades de la gent malmetien els parterres de la Rambla.

consideraven una salvatjada el sistema adoptat. La mesura no va tenir gaire èxit i s'empraren altres mitjans com ultrasons, mànegues d'aigua, enllumenats especials, penjarells d'arengades perquè deien que la seva olor molestava els animals, etc. En alguns moments, sense explicació raonable, disminuïa el nombre dels ocells, que després es tornava a completar. Passejar per sota els arbres resultava impossible per la seguretat d'embrutir-se amb els excrements caiguts des de les branques on milers d'ocells feien la digestió i dormien. El problema s'ha mantingut al llarg dels anys sense cap solució definitiva.

EL MUSEU DE L'EMPORDÀ

L'acord pres per l'Ajuntament d'emplaçar el Museu de l'Empordà a la Rambla va tenir una bona acollida. Fins llavors aquesta exposició es mantenia en unes aules de l'Institut de Batxillerat Ramon Muntaner sense cap explicació possible i quasi sense possibilitat de visitar-lo⁽³²⁾. L'informe explica que l'antic edifici de la Cambra Agrícola, de l'arquitecte Azemar, era antiquat i amb bigues de fusta. El projecte del nou edifici fou encarregat a l'arquitecte municipal i figuerenc Alexandre Bonaterra, amb un pressupost de 5.570.000 pessetes, inclòs l'enderroc de l'anterior edifici.

El Museu de l'Empordà fou inaugurat el dia 30 d'abril de 1971, amb la presència del seu president honorari, l'escultor Frederic Marès, a qui la corporació municipal concedí la Fulla de Figueres. Aquest escultor va aportar valuoses peces a les col·leccions del museu i fou l'autor dels baixos relleus col·locats a la façana de l'edifici. Inicialment el rètol del museu fou col·locat en castellà però el 1975 fou substituït per l'autòcton.

El Museu de l'Empordà culminà una antiga aspiració cultural figuerenca.

ESTABLIMENTS BANCARIS

El voltant de la Rambla ha estat un lloc cobejat per les entitats bancàries per obrir-hi sucursals per la prestació dels seus serveis i la captació de clients. Actualment hi figuren: Banca Catalana (a la casa número 16), Banco Popular Español (a la número 20), Banco Hispano Americano (al seu costat) i el Banco Central (a la número 30).

Cal recular a principis de segle que és quan començaren a expandir-se els establiments bancaris a les poblacions més importants de les províncies catalanes. D'aquells primers bancs cap ha perdurat fins als nostres dies, puix el pas del temps i els esdeveniments polític-econòmics han promogut fallides, dissolucions i fusions.

Mirant enrere trobem els establimetns següents:

L'any 1925 la Banca Casals i Llorens (a l'actual casa número 7, on hi ha una perruqueria per a homes). Posteriorment va transferir-se al Banc de Catalunya que va fer fallida en el 1931.

Banc de Crèdit Empordanès S.A., que era corresponsal de la Banca Soler i Torra Germans, de Barcelona. N'era gerent el figuerenc Joaquim Careaga. Estava instal·lada on avui hi ha la Farmàcia Bonmatí. Va dissoldre's a la mateixa època.

Banca J. Ferran Galter (successora de Miquel Colldecarrera) estava inicialment a la cantonada Vilafant-Lasauca i després a la casa número 4 de la Placeta. Va fusionar-se amb la Banca Monsalvatge, d'Olot que estava a Figueres en el 1896, i també va unir-se amb Joaquim Careaga (eren cunyats).

Llavors van establir-se al lloc on ara hi ha el Banc Central. Aquesta entitat fou adquirida pel Banc de Terrassa que va entrar en crisi l'any 1920. L'apoderat de la comissió liquidadora fou el mateix Joaquim Careaga. Al seu lloc va instal·lar-se la Banca Arnús, absorbida el 1948 pel Banco Central.

Banca Cusi, fundada pel figuerenc Carles Cusi de Miquelet l'any 1912. Posteriorment es va transferir al Banco Hispano Americano que es va situar als baixos de la casa Cusi. N'era director el seu fill Alfonso. L'any 1932 aquest banc es traslladà al lloc on està actualment.

A la part de dalt del Cafè Exprés hi hagué el Banco de Préstamos y Descuentos de Reus, traspasat successivament al Banco Previsores del Porvenir i al Banc Comercial de Barcelona, que arribà a Figueres en el 1931. El seu passiu fou absorbit posteriorment pel Banco Hispano Colonial, que estava instal·lat als baixos de la Casa Cusi. Per adjudicació aquest banc es va convertir en el Banco Popular Español situat al mateix lloc.

Una altra entitat fou el Banco de Navarra, a la cantonada amb el carrer de Girona, en 1972. Pocs anys després va entrar en crisi i les seves instal·lacions resultaren adjudicades al Banco de Bilbao, el qual hi obrí una sucursal de la Banca Mas Sardà inclosa dins la seva òrbita. Fou suprimida en el 1988 i incorporada a Banca Catalana. Actualment hi ha la Caixa Penedès.

Finalment a la casa número 13 va ubicar-s'hi el Bankinter, traslladat en el 1989 a la Pujada del Castell.

CAFÈS I RESTAURANTS

Pels antecedents aconseguits han existit en baixos d'edificis de la Rambla els següents establiments dedicats a restaurants i bars:

Cafè Suís (en el lloc on ara hi ha el Banc Central).

Cafeteria i pizzeria Da Quatro. Anteriorment Bar Novel i abans restaurant de Can Mero Roig, que estava obert tot el dia i tota la nit i on s'hi consumien molts de ressopons.

Els cafès han proliferat a l'entorn del passeig. El Tupinamba (avui Cafeteria Astoria) reflectia el nom d'una època colonial.

Cafè Rambla, on avui hi ha Souvenirs Rambla. Anteriorment havia estat el Cafè Parisienc.

Café Progreso, anteriorment dit Cafè de l'Oli.

Cafè Continental, abans de Can Xicu Ros.

Cafeteria Astoria, que va absorbir els antics Cafè Novetats i Cafè Tupinamba.

Cafè Royal, que una temporada fou obligat a protar el nom de Cafè Español.

Cafè Emporium, anteriorment Cafè el León de Oro.

Cafè Exprés.

Cafè Càmara, que va desaparèixer en construir-se l'edifici del Museu de l'Empordà.

Cafè El Siglo, que estava sota la casa Fages, on avui hi ha el Banc de Sabadell.

Hotel Llombart, molt important abans de la guerra. Estava situat a la casa número 1, a la placeta baixa. L'edifici va resultar afectat pels bombardeigs de la Guerra Civil. Havia estat la seu del Liceu Figuerenc. Va desaparèixer després de la guerra.

Hotel París, on està instal·lat el Museu dels Juguets. Va cessar en els anys 1970, després d'haver estat adquirit per l'Hotel Duran.

Fonda Estrasburgo. Va desaparèixer a principis de segle. Estava a l'antic carrer del Palau.

Hotel Comerç. Havia succeït a l'antiga Fonda Poli Deseia, al lloc on avui hi ha la Cafeteria Astòria. Va traslladar-se al carrer de Lasauca, al costat de la Fonda de Ca la Teta, de la Família Duran, que acabà absorbint-lo i convertint-lo en l'Hotel Duran.

Hotel Cuatro Naciones. Estava a l'illa de la part alta i va tancar portes amb l'enrunament d'aquelles cases l'any 1917.

RELACIÓ D'ESTABLIMENTS

Des de l'inici de les obres de tapar la riera fins ara són innombrables els establiments instal·lats al voltant de la Rambla. Alguns han tingut llarga vida comercial i altres ben poca. Resulta molt difícil ressenyar tots els haguts en més de segle i mig. Anotem els que hem localitzat, que lògicament no són tots els existents.

Casa núm.	Actualment	En el passat
1.	Ferreteria Félix Jaume Sabateria Roig Mallol Hnas (butà i electrodomèstics)	Botiga de llauner de Joan Jaume Hotel Llombart Liceu Figuerenc Lliga d'Acció Social Sabateria Aragonés Perruqueria Vilosa Cafè Càmara Cambra Agrícola Saló de la Placeta
2.	Museu de l'Empordà	Fruites i verdures Esperança Consultori Dr. Poch Administració de Loteries núm. 4 Fotògraf Bosch
3.	Calçats Royalti	

L'illa de cases de la part alta de la Rambla estava ocupada per onze establiments comercials.

4. Objectes de regal i ceràmica Illa	Ferreteria Bonaterra
Casa de canvi de Ferran Galter
Ferreteria Ferran
Ferreteria Suñer
5. Caixa Penedès	Banco de Navarra
Banca Mas Sardà
Ripoll, callista
Gavineteria Marcó
Xocolateria Juncosa, de can Mas
Joieria Casals
Bacallaneria d'en Ral
6. Perruqueria	E. Bofill, Vda. Soler, rellotgeria
Consultori Dr. Roquet
Banca Casals
7. Llibreria Canet	Casa Meura, de plats i olles
8. Perfumeria Marcó	Perfumeria filla Ventura
Herbolari Ventura
Electricitat Salvador Alegrí
Ocupada per la Torre Carbona
Ordinari El Rayo
9. Modes Roser	Formatgeria de Jacint Bosch
Queviures i bar del Noi de la Palma
Odontòleg Aupí (en el primer pis)
Banc de Crèdit Empordanès
Llauner Joan Imbert
Hotel París
Cafè León de Oro
Banc Comercial de Barcelona
10. Farmàcia Bonmatí	
Museu de Juguets	
Cafè Emporium	
Cafè Exprés	

11. Farmàcia Martín
 12. Fotògraf Meli
 13. Viatges Roses Tours
 14. Perfumeria i ganiveteria Marcó
 15. Cafeteria Astoria
 16. Cafè Continental
Banca Catalana
 17. Administración Loteria Illa
 18. Llibreria Masdevall
 19. Robes Torrent
 20. Banco Popular Español
 21. Banco Hispano Americano
 22. Robes La Balera
Esports Crumols (armeria)
Joieria i rellotgeria Amiel
Joieria Carbonell
 23. Nou Estil-Perfums
 24. Ymbert, terrissaire
 25. Casa Estévez
 26. Estanc Marín
 27. Armeria Romero
 28. Cafè Royal
 29. Objectes de Regal Illa
 30. Banco Central
 31. Da Quattro
- Farmàcia de Pere Deulofeu
Fotògraf Unal
Bankinter, Taxis Costa, marcs de Can Quadrets i Baster Ambós
Llibreria Canet, Transports Deusedes i Xocolateria Comet
Cafè Novetats i Cafè Tupinamba.
Fonda Poli Deseia, després Hotel Comerç. Registre de la Propietat, Odontòleg Sanz i el metge Cufí.
Local d'Acció catòlica.
- Cafè Xicu Ros. En el cafè Continental hi hagué l'estatge del Club Uspeac i del Moto Club. Casa Saleres, de grans i forratges.
Cotxes Sarfa
- Taxis Llosa i Casa Moragas. Estable de cavalls
Casa Cusí. Banco Hispano Americano
Collegi dels Maristes. Casa Vilallonga
Casa Casades de Còdol
Audiència Criminal
Casa Salanca
- Despatx de Junyer, advocat
Ymbert, terrissaire
Casa Ripoll, de gorres i faixes. Vda. Moradell (gorres)
Representacions III Fontana. Cala Gregoria (Subministrament de gel)
Armeria Romero amb representació de la marca d'automòbils Peugeot. En el primer pis hi vivia l'advocat Narcís Sala i ara el seu fill
Seu social del Club d'Escacs Sant Jordi. En el primer pis hi hagué el local social d'Esquerra Republicana de Catalunya i després la Clínica España
Cafè Rambla i abans Cafè Parisienc.
Club Esportiu Figuerenc
Banca Arnús. Cafè Suís. Llibreria Batet
Bar Novel. Restaurant Can Mero Roig. En el pis hi té el despatx l'advocat Ramon Guardiola, abans d'en Portadella. També hi hagué el mestre Trayter

Sports Prada
32. Ferreteria Germans Ymbert

Cos. Bijuteria i regal
Cafè Progrés

34-35. Calçats Castanyer

36. Farmàcia Perxas

37. General òptica Girona

38. Buida

Licors i vins Burgell
Ferreteria Joan Llonc. En el pis hi
hagué l'odontòleg Vila i el metge Dr.
Vázquez

Abans dit de l'Oli. En el primer pis
hi tingué l'estatge el Club Ciclista
Empordanès

Cordes i espadenyes Giralt. Cotxes
Sarfa. Casa Montcanut, venedor de
Llet

Anteriorment Farmàcia Moradell i
Farmàcia Capell. En el primer pis hi
va tenir el lloc de reunió la Lògia
maçònica Nueva Luz

Ràdio Picson, Bacallaner Pau

Teixits Sabadell i Fleca Aupí

FILLS IL·LUSTRES

A la llum de la Rambla han nascut innumerables figuerencs, alguns dels quals han destacat en diverses facetes de la vida local i nacional. Amb la possibilitat d'oblits involuntaris, relacionem aquells dels quals tenim coneixement.

TOMÀS PUIG i PUIG (28 novembre 1771)

La casa pairal dels Puig, al número 1 actual, figura ja esmentada en el 1744. Es tractava d'una família de bona posició que va adquirir terres dels Oriol i aconseguí la quasi totalitat de l'illa Rambla-Caamaño-Monturiol-Plaça de la Palmera. Orfe de pare i mare als 9 anys. En 1788 va demanar a la Cúria potestat d'administració dels seus béns. Estudià el batxillerat (1790), el doctorat en Dret Canònic (1792) i es llicencià en Dret (1795). Fou auditor de Guerra de la plaça de Roses, Diputat el 1802, corregidor de Figueres (1808), corregidor de Girona (1810) i president de l'Audiència de Catalunya. Va preveure un pla d'organització política de Catalunya que intentava la recuperació de la catalanitat del nostre país. El 1799 havia estat distingit amb el títol de Ciutadà Honrat de Barcelona pel rei Carles IV per haver construït a càrrec seu la travessia per Figueres del camí ral a França per un valor de 45.000 rals.

Va col·laborar amb la causa francesa i fou un gran amic del mariscal Augereau que s'allotjà en algunes ocasions a casa seva. Exiliat a França després de la derrota de Napoleó, els seus béns quedaren embargats fins el 1821. Era el propietari de la bassa i el molí de la part de dalt de la Rambla, abans de la cobertura de la riera.

TOMÀS ROGER VIDAL i TOMÀS ROGER LARROSA (1815-1883) i (1849-1912)

Vivien a la casa cantonada amb el carrer de la Portella. Ambdós foren diputats i senadors. Tomàs Roger i Vidal fou un dels majors contribuents de la província de Girona i es dedicà a la banca. Tomàs Roger i Larrosa va traslladar el domicili al carrer de Monturiol on visqué l'última descendent coneguda, la seva filla Carme Roger Mac Hale.

El president Macià saluda la bandera republicana a la Placeta Baixa, l'any 1931.

MARIÀ VILALLONGA i GIPULO (4 juliol 1913-23 febrer 1897)

Fill de Marià "el Serraller" va dedicar-se al negoci de ferreteria que tenia el seu pare a la Rambla (actual casa número 39) i a la vegada era propietari d'una farga a Sant Llorenç de la Muga i Darnius. També tenia una posada al carrer de Vilafant. Va restar solter i va comprar els terrenys on havia estat l'antic convent dels monjos de Sant Pere de Rodes, sobre el qual hi féu bastir l'edifici de l'Asil Vilallonga, dotant-lo de diversos béns per al seu funcionament. En 1890 fou nomenat Fill Preclar de Figueres.

El seu germà Josep va casar-se amb una Ibarra i fou un dels fundadors de les plantes siderúrgiques del nord d'Espanya i després president d'Altos Hornos de Bilbao. El seu fill ostentà el títol de comte de Vilallonga.

JOSEP AZEMAR i PONT (4 gener 1862-5 juny 1914)

Va néixer a la casa número 6 del llavors carrer del Palau. Entre la seva família hi ha antecedents farmacèutics. Va estudiar la carrera de ciències físiques-matemàtiques i el 1889 fou nomenat arquitecte municipal. Va projectar prop de quaranta edificacions a la nostra ciutat, entre les quals cal destacar pel seu emplaçament a l'entorn de la Rambla la casa de Tomàs Jordà, la de Carles Cusi de Miquelet, la de Puig Soler, la de Joan Carbona i la Casa Salleres.

Visita del rei Alfons XIII l'any 1924. Va fer una salutació al poble de Figueres des d'una tribuna situada davant de l'antic Hotel Llobart, a la Placeta Baixa.

JAUME MAURICI i SOLER (20 juny 1898-19 novembre 1981)

Nat a la casa número 36 del llavors també carrer del Palau. Ha estat un dels poetes figuerencs més destacats i entre els llibres publicats cal assenyalar "Les cançons de l'instant", "Estrelles caigudes" i "També el silenci". El 1978 l'Ajuntament de Figueres el nomenà Fill predilecte.

PERSONALITATS

La Rambla ha estat escenari de nombrosos actes i de la presència de personalitats de gran relleu polític. Cenyint-nos als que han tingut un caràcter estatal consignarem:

1825.- El príncep Maxilià de Savoia i la seva filla pernoctaren a la casa de Francesc de Còdol, al carrer del Palau.

1881.- L'ex-president de la Primera República, Francesc Pi i Maragall va estatjar-se els dies 28, 29 i 30 de maig al domicili del seu amic i polític republicà Francesc Sunyer i Capdevila, també al carrer del Palau.

1904.- El rei Alfons XIII, el dia 8 d'abril va visitar la Cambra Agrícola, amb motiu del viatge realitzat al Castell per presidir una "reunió secreta" on es decidí la conversió d'una part del Castell en presidi.

1930.- El mateix rei, el dia 29 de maig, va revistar una desfilada militar. El viatge estava relacionat amb el projecte del pantà de Crespià.

1931-1932.- Per dues ocasions, amb caràcter electoral, el president de la Generalitat Francesc Macià va passejar per la Rambla.

1933.- El mateix Francesc Macià va tornar a ramblejar amb l'ocasió d'inaugurar-se l'Escola d'Arts i Oficis i celebrar-se els Jocs Florals Empordà-Rosselló.

1934-1936.- Els dies 5 i 7 de maig, respectivament, el president de la Generalitat Lluís Companys també fou hoste de la Rambla en l'avinentsa de la Fira de la Santa Creu.

1960. El dia 17 de maig el cap d'estat general Franco va creuar per la Rambla en una visita al Castell de Sant Ferran per rebre explicacions sobre el projecte de l'embassament de Boadella.

Una vegada restablerta la Constitució democràtica, la Rambla ha vist també el pas dels presidents de la Generalitat Josep Tarradellas i Jordi Pujol.

NOTES

1. En un cens existent a l'Hospital de Figueres referit a l'herència de Francesc Romera es detalla el límit sud de la finca que llindava "amb la muralla davant i sobre la bassa del molí d'en Puig mitjançant camí públic que va des de la placeta del Firal als arrabals del carrer de Besalú i altres llocs".
2. Llibre dels Privilegis de Figueres.
3. Antoni Egca. "Figueres i la seva evolució urbana durant el vell règim (segles XVI, XVII i XVIII)". Annals Institut d'Estudis Empordanesos. Any 1987. Pàg. 142: "Aquest topònim deu ser molt antic; a les nostres comarques els llocs anomenats Palau o Palol solen tenir un origen alt medieval o anterior".
Nosaltres gosem suggerir que tractant-se del camí que venia de Vilatenim (amb continuïtat a Palol de Vila-sacra) i anava a Vilafant (on hi havia Palol Sabaldoira) podria derivar-se del topònim Palol.
4. El topònim Galligans vol dir: Gall = calculus i Cant = cantus. És a dir palets de pedra. És un mot existent en altres poblacions.
5. Els sector de la Muntanyeta també s'anomena Bosch del Rei i Porta Vermella.
6. Francisco Zamora. "Diario de los viajes hechos a Cataluña". 1789.
7. Llibres d'actes municipals.
8. E. Rodeja. Llibre de Figueres. Editorial Selecta. 1962.
9. El castell de Sant Ferran fou construït entre 1753 i 1766. La vila de Figueres va passar de 1.872 habitants en el 1725 a 5.398 l'any 1785.
10. Antonio Egca. Treball esmentat. L'Hostal del Cavall era propietat de Pere Roca en el 1508 i el del Salvatge ja es menciona en el 1443.
11. Pere de Roca fou una persona molt important a la vila de Figueres. En 1532 li fou atorgada una butlla pontifícia per construir l'església de Sant Baldiri i Sant Llàtzer, al camí de Girona (avui plaça del Dr. Ernest Vila). Una descendent seva, Úrsula de Vilanova i Roca va donar l'any 1608 un terreny situat a la dita plaça per construir-hi el nou edifici de l'Hospital. Aquesta família fou distingida posteriorment amb el títol de marquesos de Capmany.
12. Una ploma d'aigua, mesura de Barcelona, equivalia a 2.000 litres.
13. La deu va ocasionar problemes d'inundació als sòtans dels edificis del Museu de l'Empordà i de l'Administració d'Hisenda per creuar la conducció aquests terrenys i calgué derivar-la a la claveguera general.
14. Arxiu Hospital de Figueres. Papers de Francesc Ramera i expedients de censos.
15. El testament fou fet davant el notari Bonaventura Prats el 8 d'abril del 1585.
16. La Pia Almoina fou unida als beneficis de l'Hospital de Figueres. Era una institució que depenia del Bisbat i els seus ingressos anaven destinats a oferir una caritat de pa als pobles que la demanessin. Els donatius s'invertien en censos per assegurar les rendes.
17. El recinte emmurallat del rei Jaume I era: carrer Besalú, plaça Ajuntament, carrer de la Jonquera, Pujada del Garrigal i Pujada del Castell.
18. E. Rodeja. "Figueras. Notas históricas". 4 tomos.
19. La casa heretada per l'Hospital abarcava la major part de l'actual illa de cases vorejada pels carrers de Sant Pere, Besalú, Pujada al Castell i Rambla. Aquesta finca fou capbreada més tard al Dr. Jeroni Trias i després passà a altres propietaris: Damià Martí, Andreu Matas, Feliu Trull, Joan Muns i Francesc Vandellós.
20. La família Oriol, dedicats a la pagesia, eren propietaris d'un olivet que anava des de l'albeo de la riera fins al carrer de Terreres i del de Vilafant fins al carrer Nou. Al 1702 es vengueren nombroses propietats. A més tenien altres terres a diversos indrets de Figueres (3).
21. El pare de Marià Vilallonga, dit Marià Vilallonga i Paler, era el conegut per "Marià el serraller". El seu pare havia estat alcalde i diputat. Tenien una farga a Sant Llorenç de la Muga i una altra a Darnius. Fabricaven peces de ferro, adhuc armes i canons pel castell. El Pare Joaquim Masjoan, en el llibre "El Asilo Vilallonga", explica la història de la família. També en un treball publicat als Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, any 1988.
22. Joan Tutau i Vergés va néixer a Figueres el 21 d'abril de 1829 al carrer de la Muralla. Algun avantpassat seu apareix com a flequer. Joan Tutau fou elegit segon alcalde de Figueres en el 1855. Es dedicà al comerç. Fou diputat a Corts en 1868 i ministre d'Hisenda de la Primera República uns tres mesos en el 1873. Un fill seu es va casar amb una filla de l'hisendat Tomàs Jordà.

23. Tomàs de Genover era una persona molt acabada. Un seu avantpassat era Ciutadà honrat de Barcelona l'any 1776. Una filla de Tomàs de Genover es casà amb l'hisendat Tomàs Jordà i una filla d'aquest matrimoni amb el benestant Carles Cusi de Miquelet. Una de les propietats que va aportar al matrimoni fou una casa al carrer de Sant Pau on el seu espòs hi va bastir l'edifici del Cine Sala Edison.
24. La família Roger apareix ja a Figueres a meitat del segle XVIII. Destaquen Tomàs Roger i Vidal i el seu fill Tomàs Roger i Larrosa. Eren hisendats i es dedicaven a negocis bancaris. Ambdós foren diputats i senadors. De la casa de la Rambla, cantonada al carrer de la Portella, es traslladaren en una casa al carrer de Monturiol que fou venuda en el 1942 per l'última descendenta figuerenca d'aquesta família, la senyora Carme Roger Mac Hale.
25. Els Bodallés ja apareixien en el 1481 amb el títol de Cavaller. Se'ls tenia per nobles de sang.
26. Francesc Romera devia ésser una persona acabada. Era soci de la companyia que arrendava la "bolla" que era una bola de plom o de cera que gravava la producció de teixits i demostrava que la tela era de qualitat. Una altra deixa important fou destinada a la reconstrucció de la capella de Sant Pau de la Calçada.
27. En el llibre d'òbits de l'Hospital de Figueres consten traspassats diversos obrers del Castell atesos a l'Hospital. 63 en el 1754, 22 en el 1755, 26 en el 1756, etc.
28. Llibre de compres de l'Hospital de Figueres.
29. Juan Papell i Llenas. "Itinerarios para viajes y excursiones del Alto Ampurdán". 1890.
30. Sara Jordà i Guanter era filla de l'hisendat Tomàs Jordà i de Genover i s'havia casat amb el fill de Joan Tutau i Verges (veure nota núm. 22).
31. L'Audiència Criminal va funcionar a Figueres del 1883 al 1892.
32. El Museu de l'Empordà va tenir el primer intent de fundació en el 1876 i va rebre diversos donatius d'obres, però no fou fins l'any 1947 quan comença a funcionar en uns locals provisionals a l'Institut de Batxillerat Ramon Muntaner.
33. Com que Obres Públiques només va voler posar llambordes a la calçada de la travessera del Camí Reial, l'Ajuntament pel seu compte procedí a la pavimentació també amb llambordes dels dos triangles que quedaven sense enllosar de la placeta baixa. Es van pagar 26.522 pessetes al contractista Josep Farnades de Barcelona. Les llambordes eren del Port de la Selva i 100 llambordes constaven 36 pessetes.
34. El cognom Còdol apareix el 1518 amb el títol de Cavaller. Una branca dels Còdol es va emparentar amb la Baronia d'Ortefa. Carles Casades de Còdol va marxar decebut de Figueres, especialment perquè l'Ajuntament volia obrir un carrer des de la Rambla al de Sant Josep que li afectava la casa pairal. Va residir a Barcelona on va oferir moltes donacions altruistes que foren premiades per l'Ajuntament d'aquella capital amb la Creu de Beneficència. Va morir l'any 1875. L'Ajuntament de Figueres féu constar en acta el seu sentiment.
35. Maurici Albert i Terrades fou alcalde de Figueres el 1812. Havia nascut a Castelló d'Empúries. La casa pairal porta la data del 1767 sobre la llinda d'una porta d'entrada del carrer de Sant Pere. Després se'ls concedí la Baronia de Terrades.
36. En aquesta època els hostals s'havien emplaçat fora del nucli urbà als carrers que formaven les carreteres. Destaquen el del Sr. Vilallonga al carrer de Vilafant i carrer de Les Rodes, que després es traspassà a la Fonda de Ca la Teta antecessors directes de l'actual Hotel Duran. També cal esmentar l'Hostal de la Punta al carrer Nou.
37. Benet Cervera i Assumpció Alonso "Figueres i l'arquitecte Roca i Bros" 1980.
38. Revista 1906. Fira de Santa Creu.
39. Pere Teixidor i Elies (3 desembre 1892-23 maig 1981). Escriptor, autor i actor teatral i periodista.
40. Ricard Giralt i Casadesús (Barcelona 15 desembre 1884-28 abril 1970). L'any 1915 guanyà per oposició la plaça d'arquitecte municipal de Figueres. Va desenvolupar una gran tasca de projecció urbanística alhora que fou l'autor de projectes com la Rambla, Casa nova de la Vila, Parc municipal, Biblioteca Popular, etc. Va dirigir una revista mensual dita "Fulla artística de l'Alt Empordà". Després de la Guerra civil 36-39 fou suspès en el càrrec expedientat per banals consideracions polítiques.
41. Llibre d'Actes de l'Hospital.